

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Hry pro děti se zrakovým postižením v předškolním věku

Vypracoval: Petra Hladká
Vedoucí práce: Mgr. Olga Malinovská

České Budějovice 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 20. 4. 2019

.....
Petra Hladká

Poděkování

Děkuji Mgr. Olze Malinovské za odborné vedení bakalářské práce a cenné připomínky. Zároveň děkuji učitelkám z obou mateřských škol, které se mnou ochotně spolupracovaly.

Abstrakt

Zrak je důležitým lidským smyslem, který poskytuje člověku nejvíce informací o jeho okolí, proto každá zraková vada ovlivňuje život člověka při všech jeho činnostech. K tomu, aby slabozraké děti uměly svůj zrak co nejlépe využít, je třeba je vhodně motivovat již v předškolním období.

S problémy dětí se zrakovým postižením se měla autorka možnost seznámit během studijní praxe ve dvou speciálních mateřských školách. Protože ji tato oblast speciální pedagogiky zaujala, zvolila si jako téma bakalářské práce Hry pro děti se zrakovým postižením v předškolním věku.

Teoretická část práce seznamuje čtenáře se základní fyziologií zrakového orgánu a procesem zrakového vnímání, klasifikuje dětské zrakové vady a zabývá se charakteristikou a výchovou dítěte se zrakovým postižením v předškolním věku. Dále je v práci uvedena obecná charakteristika pojmu hra, klasifikace her a jejich význam pro výchovu a rozvoj dětí se zrakovým postižením.

Ve druhé části bakalářské práce byly navrženy pohybové hry a činnosti, které různým způsobem podněcují zrakové vnímání a zároveň umožňují rozvoj pohybových a manipulačních dovedností slabozrakých dětí. Soubor her je zpracován na téma „Zimní radovánky“ a „Z pohádky do pohádky“.

Pro zpracování bakalářské práce byl zvolen kvalitativní způsob výzkumu, který umožňuje podrobně popsat navrhované hry a pomocí metody polostrukturovaného rozhovoru s učitelkami dvou mateřských škol ověřit, jak se navržený soubor her uplatní v praxi.

V poslední kapitole bakalářské práce byla provedena analýza zjištěných odpovědí a provedeno vyhodnocení využití navrženého souboru her v praxi. Bylo zjištěno, že navržené pohybové hry zvládly děti se zrakovým postižením na úrovni slabozrakosti bez větších problémů a při použití vhodných pomůcek a bezpečnostních opatření se tyto děti mohou účastnit všech pohybových aktivit jako jejich intaktní vrstevníci.

Klíčová slova

Dítě se zrakovým postižením; předškolní věk; pohybové hry; mateřská škola; zrakové vady; zrakový orgán

Abstract

The sense of sight is an important sense that provides people with the most important information about their environment. This means that every visual disorder has a strong influence on the life of people in a whole range of their activities. Therefore, it is essential to motivate purblind children already in the pre-school age to use their sense of sight in the most effective way.

Thanks to a practice stay in two special nursery schools I was given a chance to get acquainted with problems of children with visual disorders. This field of the special pedagogy has interested me and I have decided to deal with it in my thesis called *Games for children with visual disorders in pre-school age*.

The theoretical part opens with the basic fyziology of the organ of sight and the process of perception. The classification of child visual disorders and the education of pre-school visually impaired children are also presented in this chapter. The term „game“, the classification of games and their meaning for the education and development of children with visual disorders are discussed as a part of the theory.

In the second part of the thesis, physical activities that stimulate the visual perception and enable development of physical and manipulation skills of purblind children are suggested. A set of games covered with the topics „Winter fun“ and „Fairy tales“ was made for these purposes.

The qualitative research method was chosen for the thesis. It enables to describe the proposed games in detail and to evaluate their impact in practice through the method of half-structured interview with teachers from two nursery schools.

The last chapter of the thesis concludes with an analysis of the results and the evaluation of the proposed set of games in practice. The research shows that the children with visual disorders in the level of purblindness managed the games without any significant problems. When using appropriate aids and under appropriate safety conditions the children can take part in all physical activities as their intact peers.

Key words: children with visual disorders, pre-school age, physical games, nursery school, visual disorders, organ of sight

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. ANATOMIE ZRAKOVÉHO ORGÁNU A ZRAKOVÉ VNÍMÁNÍ	9
1.1 Zrakový orgán	9
1.2 Zrakové vnímání	11
1.3 Dětské zrakové vady	12
1.3.1 Refrakční vady	12
1.3.2 Poruchy binokulárního vidění	13
1.3.3 Další zrakové vady	14
2. CHARAKTERISTIKA A VÝCHOVA DÍTĚTE SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM. 16	
2.1 Pojem dítě se zrakovým postižením	16
2.2 Výchova dítěte se zrakovým postižením	17
2.3 Legislativa k předškolnímu vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami	19
2.4 Výchova a vzdělávání dětí se zrakovým postižením v předškolním období	20
3. HRA	22
3.1 Charakteristika a význam hry	22
3.2 Druhy her	24
3.3 Hra dětí se zrakovým postižením	26
3.4 Pohybové hry a činnosti	27
3.5 Shrnutí teoretické části	29
PRAKTICKÁ ČÁST	30
4. Design výzkumu	30
4.1 Cíl výzkumu	30
4.2 Metodologie	31

4.3	Charakteristika výzkumného souboru.....	33
4.4	Soubor pohybových činností.....	34
4.4.1	Pohybové hry	34
	Hry k tématu „Zimní radovánky“ a „Královna zima“	34
	Hry k tématu „Z pohádky do pohádky“ a „Zimní království“	38
4.4.2	Protahovací, uvolňovací, dechová a relaxační cvičení	40
4.5	Výsledky výzkumného šetření	43
4.5.1	Praxe, vzdělání a zkušenosti učitelek s výukou dětí se zrakovým postížením.....	43
4.5.2	Vyhodnocení navrženého souboru her	44
4.5.3	Hodnocení zrakového vnímání, vhodných pomůcek a bezpečnostních opatření	46
4.5.4	Hodnocení protahovacích, uvolňovacích a relaxačních cvičení	48
4.5.5	Vlastní zkušenosti učitelek s prací s dětmi se zrakovým postížením a využití dostupné literatury	48
5.	Diskuze	50
6.	Závěr	52
	SEZNAM LITERATURY	53
	SEZNAM OBRÁZKŮ	56
	SEZNAM PŘÍLOH.....	56

ÚVOD

Děti, které se rodí s postižením zraku, v posledních letech přibývá. (Raná péče, 2019) Je to způsobeno tím, že se rodí více nedonošených dětí, které mají často vadu zraku a také tím, že lékaři jsou schopni zachránit i děti, které by před deseti lety neměly šanci na přežití.

Zrak je jedním z nejdůležitějších lidských smyslů, jehož prostřednictvím člověk získává nejvíce informací o okolním světě. Každá zraková vada ovlivňuje život člověka nejen při běžných činnostech, ale i v oblasti komunikace a vzdělávání. Lidé s postižením mají stejná práva na kvalitní život, a proto jim společnost musí zajistit podmínky pro vzdělání a rozvoj jejich schopností a dovedností.

S dětmi se zrakovým postižením jsem se poprvé setkala v průběhu studijní praxe ve speciální mateřské škole v Českých Budějovicích, a protože mě tato oblast speciální pedagogiky zaujala, zvolila jsem si jako téma mé bakalářské práce hry pro děti se zrakovým postižením v předškolním věku.

Bakalářská práce se skládá ze dvou částí. Teoretická část vychází z dostupných literárních a internetových zdrojů. Pro pochopení zrakového postižení člověka je vysvětlena základní anatomie a fyziologie zrakového orgánu člověka a pojem zrakového vnímání. Dále jsou klasifikovány dětské zrakové vady dle různých kritérií a charakterizováno dítě se zrakovým postižením a jeho výchova v raném věku. Zároveň je připomenut význam oftalmopedie jako oboru speciální pedagogiky. Protože se práce zaměřuje na cílovou skupinu dětí se zrakovým postižením v předškolním věku, zabývá se teoretická část i možnostmi jejich vzdělávání a významem předškolního vzdělávání pro zrakově postižené děti. V souvislosti s tím je stručně popsána legislativa vzdělávání dětí se zrakovým postižením v předškolním věku. Dále je zde uvedena obecná charakteristika pojmu hra, klasifikaci her a jejich význam pro výchovu a rozvoj dětí se zrakovým postižením.

Ve druhé části se bakalářská práce zabývá naplněním cíle, kterým je ověření navrženého souboru her formou kvalitativního výzkumu za pomoci polostrukturovaných rozhovorů s učitelkami v konkrétních mateřských školách pro děti se zrakovým postižením. Je zde popsána metodologie práce a poslední dvě kapitoly obsahují diskuzi a závěr.

TEORETICKÁ ČÁST

Úkolem teoretické části práce je seznámit čtenáře se základy fyziologie zrakového orgánu, procesem zrakového vnímání, dětskými zrakovými vadami a výchovou dítěte se zrakovým postižením v předškolním věku. Dále se tato část práce zabývá obecnou charakteristikou pojmu hra, klasifikací her a jejich významem pro výchovu a rozvoj dětí se zrakovým postižením. Z existující typologie her jsou blíže vysvětleny hry pohybové, na které se zaměřuje praktická část bakalářské práce.

1. ANATOMIE ZRAKOVÉHO ORGÁNU A ZRAKOVÉ VNÍMÁNÍ

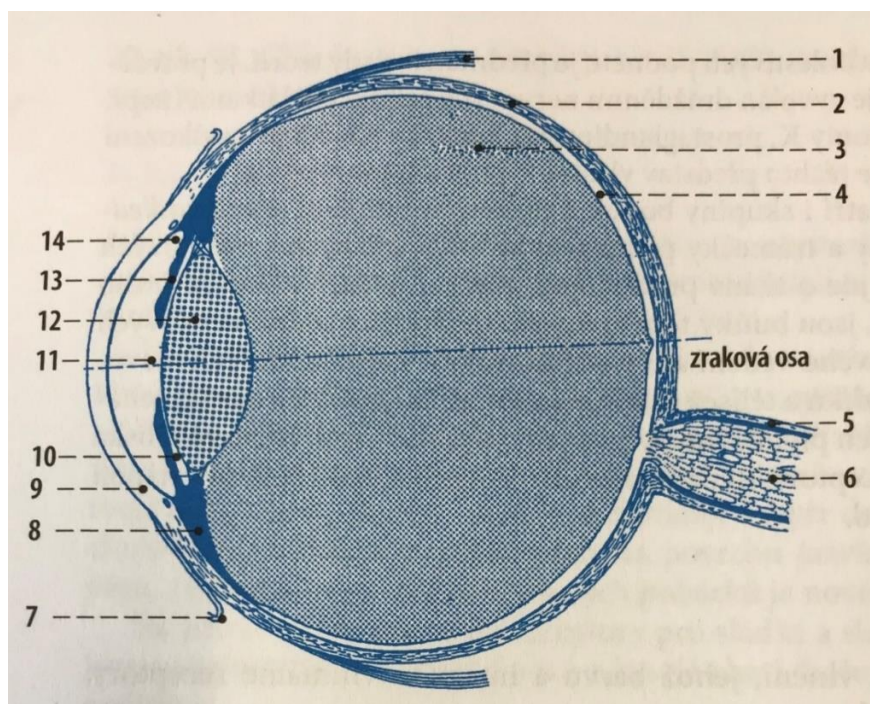
V následující kapitole jsou popsány základní pojmy. Jedná se o zrakový orgán, zrakové vnímání a zrakové vady.

1.1 Zrakový orgán

Pro pochopení zrakového postižení člověka připomeňme na začátku stavbu lidského oka a vlastní proces vidění.

„Zrakový orgán se skládá ze dvou funkčně odlišných částí. Jednu část představuje oční koule se zrakovým nervem a zrakovým centrem v centrálním nervovém systému. Druhou část tvoří přídavné orgány, které chrání oko před poškozením, zvlhčují přední plochu oka, zajišťují pohyb oka a vyživují krví všechny jeho části. Celý orgán je uložen v kostěné schránce lebky v ocnici.“ (Květoňová-Švecová, 2000, str. 11)

Obrázek č. 1: Stavba oka

Zdroj: Dylevský, 2009, str. 19

Popis obrázku: 1 – úpon okohybného svalu, 2 – bělima a cévnatka, 3 – sklivec, 4 – sítnice, 5 – obaly zrakového nervu, 6 – zrakový nerv, 7 – spojivka, 8 – řasnaté tělísko, 9 – rohovka, 10 – zadní oční komora, 11 – zornice, 12 – čočka, 13 – duhovka, 14 – přední oční komora

Oční kouli tvoří tři vrstvy:

- **Zevní vazivová vrstva** se skládá z bělimy a rohovky. Bělima je tuhá, bílá, vazivová blána, která je ochranným obalem pro další části oční koule a zároveň je oporou pro šlachy okohybných svalů. Na přední straně bělimy se nachází velký otvor, který uzavírá rohovka ve tvaru koule vyklenuté dopředu. Rohovka je velmi citlivá na dotek, protože v ní končí velké množství nervových zakončení. Skládá se z jednotlivých vrstev, které umožňují prostupnost světelných paprsků, a proto je nejdůležitější součástí optického prostředí oka z hlediska lomivosti světla. V zadní části bělimy vystupují z oka vlákna zrakového nervu. (Synek a Skorkovská, 2014)
- **Prostřední vrstva tzv. živnatka**, která prostřednictvím krevních cév zásobuje celou oční kouli. Tato vrstva se skládá z cévnatky, řasnatého tělesa a duhovky. Cévnatka je tenká, černohnědá blána, která obsahuje velké množství cév a je bohatě pigmentovaná. Tím, že pohlcuje světelné paprsky a zabraňuje jejich odrazům, vytváří tmavou komoru pro optickou vrstvu sítnice. Další funkcí cévnatky je výživa čípků a tyčinek sítnice. Cévnatka přechází do řasnatého tělesa s mnoha výběžky, na kterých je zavěšena čočka. Nejvíce dopředu vysunutá část prostřední vrstvy oční koule se nazývá duhovka ve tvaru mezikruží, uprostřed má umístěn kruhový otvor zornici. Zbarvení duhovky závisí na množství pigmentu a ovlivňuje barvu očí. Duhovka působí v oku jako světelná clona, která si mění osvětlení tak, aby dosahovala optimálních hodnot. (Synek a Skorkovská, 2014)
- **Vnitřní vrstva tzv. sítnice**. Sítnice vystýlá celou dutinu oční koule a skládá se z optické části sítnice a z tzv. slepé části sítnice. Zevní vrstvu sítnice tvoří pigmentové buňky, které působí společně s pigmentovou vrstvou cévnatky jako světelná izolační vrstva, která pohlcuje dopadající světelné paprsky. Tvoří ji zrakové buňky, tyčinky a čípky. Je nejdůležitější pro vnímání světla a vidění.

Prostor mezi čočkou a sítnicí je vyplněn rosolovitou tkání – sklivcem. Místo, kde vystupuje z oční koule zrakový nerv neobsahuje čípky a tyčinky a nazývá se slepá skvrna. Nejostřejším místem vidění je tzv. žlutá skvrna, která je bodem nejostřejšího vidění. (Synek a Skorkovská, 2014)

Všechny výše zmiňované části zrakového orgánu se podílejí na komplexním procesu zrakového vnímání, které je blíže popsáno v následujícím textu.

1.2 Zrakové vnímání

Vlastní proces vidění se uskutečňuje prostřednictvím tzv. zrakové dráhy. K tomu, aby člověk viděl, musí být zapojeny všechny její součásti: oko, oční nerv a mozkové centrum. Podstatou vidění je vnímání světelných podnětů různé délky. Světlo prochází průhlednými tkáněmi, ke kterým patří oční komorová voda, čočka a sklivec. Na rozhraní těchto prostředí se světelný paprsek láme a na sítnici vzniká ostrý, zmenšený, a obrácený obraz pozorovaného předmětu. V místě dopadu světla dojde k podráždění a tento podnět je přenesen zrakovou dráhou do zrakového centra v mozku. Mozek poskytne člověku zrakovou informaci, která může být v případě poškození některé z částí zrakové dráhy nejasná nebo dokonce žádná. (Jelínek a Zicháček, 2014)

Zrakové vnímání neboli vidění je složitý proces a při zjišťování jeho kvality se posuzuje pomocí nástěnných tabulek tzv. Snellenových optotypů *zraková ostrost*. Každé oko se vyšetřuje zvlášť při zakrytí druhého oka. Zjištěný výsledek se vyjadřuje ve zlomku, kdy v čitateli je vzdálenost v metrech, ze které vyšetřovaný čte a jmenovatel je číslo uvedené na straně optotypu. Normální zraková ostrost je vyjádřena zlomkem 5/5 nebo 6/6. *Zorné pole*, které slouží k perifernímu vidění a k prostorové orientaci, je vyšetřováno na perimetru. Schopnost oka rozeznávat barvy nebo-li *barvocit*, je důležitý pro výkon některých specializovaných profesí. Dále se posuzuje *adaptace*, což je schopnost oka přizpůsobit se různé intenzitě světla, *akomodace* tj. schopnost oka vidět předměty ostře na různou vzdálenost a *binokulární vidění*, které znamená, že obě oči fixují stejný předmět a v mozku vzniká jeden obraz. Při zjišťování zrakového vnímání se posuzuje také *citlivost na kontrast*, která představuje schopnost oka rozlišit dva rozdílné podněty, které působí na zrak. (Röderová a kol., 2007)

Pokud nejsou všechny tyto procesy narušeny, je možné mluvit o běžném zrakovém vnímání.

Zrak dítěte se vyvíjí od jeho narození až do šesti let věku. Novorozenec má smysl pro světlocit, rozlišuje zrakem pouze světlo a tmu, obrací hlavu za zdrojem světla. Periferní vidění převažuje nad centrálním. Ve 2. týdnu vzniká počátek centrálního vidění. Ve 4. týdnu se dítě soustředí na obličej matky a vznikají počátky zrakového soustředění – fixace. Od 6. týdne dítě sleduje směr pohybujícího se předmětu. Na konci prvního

měsíce se dokáže zrakově soustředit na vzdálenost 10-20 cm. Ve dvou měsících dítě sleduje objekt, který mění směr pohybu. Koncem druhého měsíce se projevují podmíněné reflexní reakce na světlo. Ve třetím měsíci se zrakové soustředění prodlužuje na dobu 7-10 min, dítě fixuje předmět ve vzdálenosti několika metrů a přenáší pohled z jednoho objektu na druhý. Objevuje se první diferenciací barev. V šestém měsíci začíná barevné vnímání. V prvním roce dítě vnímá prostorové parametry a třetí rozměr. Od tří let rozeznává geometrické tvary. Od třetího roku řadí předměty podle velikosti. Čtvrtý až pátý rok se u dítěte zdokonaluje jemná motorika, v pátém a šestém roce vnímá obrázky, symboly a postavy. V šestém až sedmém roce končí vývoj oka. (Květoňová – Švecová, 2000)

Nedostatky zrakového vnímání se projevují různými zrakovými vadami. Při práci s dítětem se zrakovým postižením je důležité znát, s jakými očními vadami se můžeme setkat, proto je následující kapitola věnována jejich charakteristice.

1.3 Dětské zrakové vady

Zrakovou vadou rozumíme nedostatky zrakového vnímání, které mají různou příčinu a rozsah. Patří k nim onemocnění oka s oslabením zrakového vnímání, stavy po úrazech a vrozené poruchy. (Kimplová a Kolaříková, 2014)

Zrakové vady můžeme rozdělovat do mnoha kategorií, které se různě kombinují a doplňují. Klinickou kategorizaci zrakových vad obsahuje 10 revize Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN – 10). (Slowík, 2007)

Röderová a kol., (2007) uvádí tyto nejčastější zrakové vady dětského věku: refrakční vady, poruchy binokulárního vidění, retinopatie nedonošených, sítnicové degenerace, atrofie zrakového nervu, vrozený šedý a zelený zákal, anoftalmus a mikroftalmus, retinoblastom, albinismus, kortikální postižení zraku.

1.3.1 Refrakční vady

Jsou oční vady, u kterých vzniká špatná lomivost dopadajících paprsků. Z tohoto důvodu se nezobrazí na sítnici tak, jak by měly a nevytvoří se ostrý obraz. Důsledkem refrakčních vad je neostré vidění, které se koriguje brýlemi, čočkami nebo operativně. (Kimplová a Kolaříková, 2014)

Mezi refrakční vady patří:

- **Krátkozrakost** (myopie). Je to jedna z nejpočetněji zastoupených zrakových vad. Při krátkozrakosti rovnoběžné paprsky dopadají před sítnicí. Tato vada je způsobena větším zakřivením čočky nebo prodloužením optické osy oka. Korigujeme ji brýlemi se zápornými čočkami, to je rozptylkami. (Mourek, 2012)
- **Dalekozrakost** (hypermetropie). je způsobena krátkým očním bulbusem nebo méně zakřivenou lomnou plochou. Obraz předmětu vzniká za sítnicí a na sítnici se ukazuje jeho rozmazaný obraz. Tato vada se koriguje se brýlemi s kladnými čočkami, to je spojkami. (Mourek, 2012)
- **Astigmatismus** spočívá v tom, že v důsledku nestejného zakřivení lomivých ploch se vytváří na sítnici deformovaný obraz. Astigmatismus je způsobený vrozeným nebo získaným nepravidelným zakřivením rohovky. Proto se světlo dopadající na rohovku láme různými směry a paprsky světla se tak nespojí na sítnici do jednoho ohniska. To způsobuje neostré a rozmazané vidění, dvojité vidění. Ke kompenzaci astigmatismu se používají brýle s cylindrickými skly. (Kimplová a Kolaříková, 2014)

1.3.2 Poruchy binokulárního vidění

Binokulární vidění je vidění oběma očima, kdy oči fixují stejný předmět a v mozku vzniká jeden obraz. Zároveň nám toto vidění umožňuje vnímat hloubku prostoru. Poruchy binokulárního vidění způsobují snížení zrakové ostrosti a poruchy vnímání prostoru případně i omezení zorného pole. (ibid.)

Rozlišujeme tyto poruchy binokulárního vidění:

- **Šilhavost** (strabismus)

Je porucha, při které oči nesledují daný předmět rovnoběžně, ale jedno oko se stáčí jiným směrem a tím dochází k jeho snížené zrakové ostrosti. Tuto vadu lze korigovat brýlemi. (ibid.)

- **Tupozrakost** (amblyopie)

Tupozrakost spočívá v tom, že zrakový obraz jednoho oka je méně ostrý. Mozek zrakové podněty z tohoto oka přestane vnímat a začne používat pouze oko zdravé. K nápravě této vady se používá okluze, kdy se zakryje zdravé oko a trénuje se to postižené. Při včasné redukci se výrazně zlepší funkce postiženého oka. (ibid.)

1.3.3 Další zrakové vady

- **Retinopatie nedonošených**

Je ve vyspělých zemích poměrně častou příčinou slepoty u předčasně narozených dětí. Ohroženy jsou nedonošené děti, které se narodily před 28. týdnem s porodní hmotností nižší než 1 250 g a musí být z důvodu udržení důležitých životních funkcí umístěny v inkubátorech se zvýšeným přívodem kyslíku. Protože cévy sítnice dozrávají jako jedny z posledních částí oka může vyšší koncentrace kyslíku nebo jeho nestabilita významně narušit jejich vývoj a tím dochází k odchlípnutí sítnice a následné ztrátě vidění. (ibid.)

- **Vrozený šedý zákal**

Vzniká jednostranným nebo oboustranným zakalením čočky. S tím souvisí i další patologické změny na očích jako jsou šilhání, atrofie zrakového nervu, nystagmus. (Röderová a kol., 2007) Šedý zákal způsobuje sníženou zrakovou ostrost a problémy s oslněním. „*Lidé s tímto onemocněním popisují vidění jako přes špinavé okno.*“ (Kimplová a Kolaříková, 2014, str. 17) Léčba je prováděna chirurgickým zákrokem, při kterém se odstraní zakalená čočka a provede se implantace nové umělé čočky. U dětí je třeba zakalenou čočku co nejdříve odstranit, protože jsou nedostatečně stimulovány zrakové oblasti mozku a může se rozvíjet tupozrakost. (Kimplová a Kolaříková, 2014)

- **Vrozený zelený zákal**

Je způsoben zvýšeným nitroočním tlakem, který zhoršuje výživu zrakového nervu, poškozuje cévy a tím dochází ke zhoršení zrakové ostrosti a periferního vidění. S tímto onemocněním souvisí úbytky zorného pole, světloplachost, bolesti hlavy. (Röderová a kol., 2007)

- **Retinoblastom**

Je zhoubný nádor sítnice typický pro dětský věk. Prvními příznaky tohoto onemocnění bývá šilhání, objevuje se otok a zvětšení oka nebo zarudnutí v jeho okolí a rozdílná barva obou duhovek. V oku se objevuje bílá skvrna, která je většinou vidět na fotografiích pořízených bleskem. Při včasném odhalení této nemoci je šance na částečnou záchranu zraku. V případě rozsáhlého nádoru je nutné vyjmutí oka, aby nedošlo k jeho přenosu do druhého oka. (ibid.)

- **Sítnicové degenerace**

Jedná se o vrozené onemocnění sítnice, které je dědičné. Nejčastěji dochází k tzv. pigmentové degeneraci sítnice. Toto onemocnění nelze léčit. Nejprve způsobuje slabozrakost později přechází v úplnou slepotu. (ibid.)

Při degeneraci žluté skvrny dochází ke ztrátě centrálního vidění, nevede však k úplné slepotě, protože zůstává zachováno periferní vidění. Toto onemocnění může negativně ovlivnit sociální kontakty, protože postižený se zdánlivě dívá jinam. (Kimplová a Kolaříková, 2014)

- **Albinismus**

Je způsoben nedostatkem pigmentu v očích. Dochází ke slabozrakosti, světloplachosti a mimovolnému pohybu očí (nystagmus). (Röderová a kol., 2007)

- **Atrofie zrakového nervu**

Jedná se o degeneraci nervové tkáně. Příčinou je dědičnost úraz, zánětlivé onemocnění nebo nádor. S touto poruchou je často spojené kombinované postižení dítěte. Dochází k slabozrakosti až nevidomosti. (ibid.)

- **Anoftalmus a mikroftalmus**

Jsou dědičné nebo jsou způsobeny infekčním onemocněním matky v těhotenství. Při anoftalmu oko úplně chybí. Při mikroftalmu je oko příliš malé. (ibid.)

- **Kortikální postižení zraku**

Je porucha funkce mozku a zrakové dráhy. Vyskytuje se v kombinaci s neurologickými poruchami např. DMO. (ibid.)

Zrakové vady ovlivňují život dítěte v běžných činnostech, v komunikaci i učení, proto důležitou roli hraje výchova a vzdělávání dětí se zrakovým postižením.

2. CHARAKTERISTIKA A VÝCHOVA DÍTĚTE SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

V této kapitole jsou popsána různá hlediska pojmu „dítě se zrakovým postižením“. Dále je zdůrazněn význam předškolního vzdělávání pro děti se zrakovým postižením a uvedena základní legislativa v této oblasti.

2.1 Pojem dítě se zrakovým postižením

„Z medicínského hlediska je osoba se zrakovým postižením ta, která má postižení zrakových funkcí trvajících i po medicínské léčbě anebo po korigování standardní refrakční vady a má zrakovou ostrost horší než 0,3 (6/18) až po světlocit, nebo je zorné pole omezeno pod 10 stupňů při centrální fixaci, přitom tato osoba užívá nebo je potenciálně schopna používat zrak na plánování a vlastní provádění činností.“ (Röderová a kol., 2007 str. 10)

Z pohledu oftalmopedie se považuje za osobu se zrakovým postižením jedinec, který i po optimální korekci má v běžném životě problémy se zpracováním informací zrakovou cestou. (Slowík, 2007)

„Z edukačního hlediska se za dítě zrakově postižené považuje takové dítě, jehož školní výkonnost je zrakovým postižením při jeho maximální korekci negativně ovlivněna.“ (Röderová a kol., 2007, str. 10)

Pro pojem dítě se zrakovým postižením neexistuje žádná přesná definice, protože každé dítě se liší svým druhem postižení, ale také charakterem, výchovou a podmínkami, ve kterých žije. Existují však společné znaky dopadu zrakového postižení v různých oblastech:

- **V oblasti prostorové orientace** má zrak rozhodující úlohu, proto ho nahrazuje vnímání hmatové a sluchové.
- Následky zrakové vady se projevují i **při myšlení**, snižuje se aktivace CNS, dítě se snaží nahradit zrakové vnímání verbálními informacemi. Pomocí řeči udržuje kontakt s okolím, experimentuje s hlasem a často používá slova, která nemají přesný význam.
- **Pozornost** udržuje dítě se zrakovým postižením obtížně, a to nejvíce pomocí sluchu.
- **Paměť** se u zrakově postižených dětí vyvíjí jako u intaktních dětí. Někdy dochází k menší rychlosti zapamatování. Důležité je paměť neustále rozvíjet.
- Zrakové postižení snižuje **představitost** dítěte, dochází ke schematismu a zlomkovitosti představ.

- **Pohybový vývoj** je z důvodu omezeného zrakového vnímání často opožděn, objevuje se strach z pohybu a problémy při koordinaci pohybu. (Ludíková a Finková, 2013)

Z předchozího přehledu je patrné, že zrakové postižení může dítě ovlivnit i v oblasti psychické, somatické i sociální. (Ludíková a Finková, 2013) Výchovou a používanými speciálně pedagogickými metodami pro rozvoj dětí se zrakovým postižením se zabývá následující kapitola.

2.2 Výchova dítěte se zrakovým postižením

Prostřednictvím zraku člověk získává většinu informací o okolním světě, proto jeho ztráta nebo poškození se stává pro člověka závažným problémem. Rodiče, kterým se narodí dítě se zrakovým postižením musí řešit, jak mají o dítě správně pečovat a jak mají zajistit jeho další výchovu. Výchova by měla dítěti zajistit nejen podporu rodičů, ale i vytvořit podmínky pro vlastní samostatný rozvoj. Zrakové postižení dítěte je možno v některých případech zjistit dopředu při ultrazvukovém vyšetření v těhotenství nebo se může jednat o genetickou vadu. Nejčastěji je postižení zraku u dítěte diagnostikováno okolo třetího měsíce při pravidelné lékařské prohlídce, protože rodiče zjistí, že dítě nereaguje na předměty a osoby ve svém okolí. Konkrétní oční vadu určí oční lékař na základě různých odborných vyšetření. (Kochová a Schaeferová, 2015)

Při výchově dítěte se zrakovým postižením se rodiče mohou obrátit na organizaci rané péče. Ranou péči definuje zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů v § 54: *„Raná péče je terénní služba, popřípadě doplněná ambulantní formou služby, poskytovaná dítěti a rodičům dítěte ve věku do 7 let, které je zdravotně postižené, nebo jehož vývoj je ohrožen v důsledku nepříznivého zdravotního stavu. Služba je zaměřena na podporu rodiny a podporu vývoje dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby“.*

Poradci rané péče provádí zrakovou stimulaci a podněcují tak dítě k maximálnímu možnému využívání zraku. Speciálně vyškolený pracovník rané péče pozoruje dítě při samostatné hře a v různých situacích a pomocí standardizovaných testů a pomůcek zjišťuje, jak dítě používá zrak. Výsledkem tohoto vyšetření je doporučení, jak s dítětem provádět zrakovou stimulaci. (Kochová a Schaeferová, 2015)

Ke kompenzaci zrakové vady slouží optické pomůcky, ke kterým patří dioptrické brýle, kontaktní čočky a okluzory. Dioptrické brýle předepisuje vždy oční lékař, dítě by

mělo používat brýle co nejdříve, aby bylo možno kompenzovat jeho oční vadu. Kontaktní čočky je vhodné používat v případě, že dítě nesnese brýle. K léčbě tupozrakosti a šilhavosti se používá okluzor, který zakrývá zdravé oko a tím se stimuluje k lepšímu vidění slabší oko. (Kochová a Schaeferová, 2015)

Výchovou, vzděláváním a rozvojem osob se zrakovým postižením se zabývá speciálně pedagogický obor oftalmopedie, který je vytvořen z řeckého slova *ophthalmos* – oko a *paidea* – výchova. „Cílem oboru oftalmopedie je maximální rozvoj osobnosti jedince se zrakovým postižením, což znamená nejen dosažení nejvyššího stupně socializace, včetně zajištění adekvátních podmínek pro edukaci, ale i přípravu na povolání, následné pracovní zařazení a plnohodnotné společenské uplatnění.“ (Röderová a kol., 2007, str. 10)

Pro maximální rozvoj dítěte se zrakovým postižením se využívají reedukační, kompenzační a rehabilitační speciálně pedagogické metody. (Röderová a kol., 2007)

Reedukační metody se zaměřují přímo na postiženou funkci. Jejich cílem je postiženou funkci zlepšit a zdokonalit její výkonnost. Reedukaci zraku je možné provádět i v mateřské škole. (Röderová a kol., 2007)

Kompenzace je souhrn speciálně pedagogických postupů, které se zaměřují na rozvoj funkcí, které nejsou postižené a mohou částečně nahradit funkci postiženou. V případě postižení zrakového vnímání se jedná o jeho nahrazení rozvojem funkcí v oblasti hmatu a sluchu. (Ludíková a Finková, 2013)

Pro kompenzaci existují různé pomůcky, které rozdělujeme na:

- optické pomůcky (binokulární lupy, lupy pro slabozraké)
- optoelektronické pomůcky
- pomůcky na základě PC (digitální zvětšovací lupy, elektronické zápisníky, hmatové displeje, hlasové výstupy, programy pro zpracování tištěného textu,
- ostatní pomůcky (Pichtův psací stroj, diktafony) (Slowík, 2007)

Rehabilitace osob se zrakovým postižením

Představuje speciálně pedagogické postupy, které zajišťují potřebné pomůcky, úpravu prostředí, slouží k získávání informací, odstraňují komunikační bariéry, upravují společenské vztahy. Jejich hlavním cílem je zajistit samostatnost a nezávislost osob se zrakovým postižením. (Ludíková a Finková, 2013)

Nejvhodnějším obdobím pro rozvoj učení, dovedností a návyků dítěte je předškolní období, proto je následující text zaměřen na předškolní vzdělávání dětí se zrakovým postižením a související legislativu.

2.3 Legislativa k předškolnímu vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami

Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami upravuje zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů v § 16 odst. 1 je uvedeno: *„Dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami se rozumí osoba, která k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění nebo užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebuje poskytnutí podpůrných opatření. Podpůrnými opatřeními se rozumí nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte, žáka nebo studenta. Děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na bezplatné poskytování podpůrných opatření školou a školským zařízením.“*

Dále zákon (ibid) uvádí jednotlivá podpůrná opatření, kterými jsou:

- poradenská pomoc školy,
- úprava organizace, obsahu, hodnocení, forem a metod vzdělávání,
- úprava podmínek přijímání ke vzdělání,
- použití kompenzačních pomůcek,
- vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu,
- využití asistenta pedagoga,
- zajištění stavebních nebo technických úprav prostor, kde probíhá vzdělávání.

Pokud by dosavadní podpůrná opatření nepostačovala k naplňování vzdělávacích možností dítěte, je možné podle § 19, odst. 2 vyhlášky č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, ve znění pozdějších předpisů, přijmout dítě se speciálními vzdělávacími potřebami do třídy, studijní skupiny nebo oddělení, které jsou zřizovány pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Podmínkou pro zařazení je žádost zákonného zástupce dítěte a doporučení školského poradenského zařízení.

V souladu s výše uvedenou vyhláškou se dítě se zrakovým postižením může vzdělávat jak v běžné mateřské škole, tak i v mateřské škole pro děti se zrakovým postižením.

Podmínky pro vzdělávání dětí se zdravotním znevýhodněním a zdravotním postižením upravuje i Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (dále jen „RVP PV“) (str. 7), ve kterém je uvedeno: *„Na základě dlouhodobého a každodenního styku s dítětem i jeho rodiči plní předškolní vzdělávání i úkol diagnostický, zejména ve vztahu k dětem se speciálními vzdělávacími potřebami a dětem nadaným. Předškolní vzdělávání poskytuje všem dětem optimální podmínky pro vlastní rozvoj. Dětem, které to potřebují, poskytuje předškolní vzdělávání, na základě znalosti aktuální úrovně rozvoje i dalších rozvojových možností každého dítěte, včasnou speciálně pedagogickou péči, a tím zlepšuje jejich životní i vzdělávací šance.“*

2.4 Výchova a vzdělávání dětí se zrakovým postižením v předškolním období

V předškolním období si děti snadno osvojují nové návyky a dovednosti. Proto i u dítěte se zrakovým postižením je třeba v tomto období v maximální míře rozvíjet prostorovou orientaci, samostatný pohyb, oblast sebeobsluhy a další oblasti. (Ludíková a Finková, 2013)

Při rozhodování, jakou formu předškolního vzdělávání vybrat pro dítě se speciálními vzdělávacími potřebami, ke kterým patří i dítě s postižením zraku, je vhodné, aby se rodiče poradili s odborníkem z rané péče, se speciálním pedagogem a psychologem. (Kochová a Schaeferová, 2015)

K výhodám speciální mateřské školy patří dobrá vybavenost kompenzačními pomůckami a používání speciálních metod a postupů, odbornost učitelů se speciálně pedagogickým vzděláním a jejich zkušenost s dětmi se zdravotním postižením. Nevýhodou tohoto způsobu vzdělávání je izolovanost od intaktních dětí. Za největší výhodu integrovaného vzdělávání se považuje skutečnost, že dítě má kontakt s intaktními vrstevníky. To přispívá nejen k rozvoji dítěte s postižením, ale zároveň tato situace může obohacovat ostatní intaktní děti. Nevýhodou integrovaného vzdělávání je nedostatek vhodných pomůcek, neobornost učitelů, negativní názor rodičů intaktních dětí na společné vzdělávání s dětmi se zdravotním postižením a dále skutečnost, že dítě se

zdravotním postižením nestačí tempu ostatních intaktních dětí. (Ludíková a Finková, 2013)

Cílem předkládané bakalářské práce je vytvoření souboru her, proto se další kapitola zabývá pojmem hra, významem hry a klasifikací her z různých hledisek. Zároveň je uveden význam hry pro děti se zrakovým postižením.

3. HRA

Každý člověk rád vzpomíná na hry z dětství. K tradičním dětským hrám patří hra s panenkami, autíčky, vláčkem, hra na schovávanou, na honěnou a samozřejmě i deskové hry a v dnešní době hry počítačové. Bez hry si dětství neumíme představit.

3.1 Charakteristika a význam hry

Vliv hry na vývoj dítěte byl zkoumán již v 18. a 19. století. Odborníci při stanovení definice hry nejčastěji vychází z popisu hry od nizozemského historika a filosofa Johana Huizinga, který hru charakterizuje ve svém díle „Homo ludens“ několika důležitými znaky:

- Hra je především svobodným jednáním.
- Hra se odehrává mimo každodenní obyčejný život, vstupují do jiné sféry s vlastními pravidly.
- Hra je uzavřena, má svůj vlastní průběh a smysl.
- Hra má vlastní pravidla a řád.
- S hrou souvisí napětí, přitažlivost a okouzlení. (Huizinga, 1971)

Hru také charakterizuje Peter Gray. Podle něj existují tři obecné poznatky o hře. *„Prvním poznatkem je, že vlastnosti hry souvisí s motivací a mentálním postojem a ne se zjevným chováním. Druhým poznatkem ohledně definice je, že hra není nutně „všechno nebo nic“. Třetím poznatkem pak je, že hra není přesně definována jediným znakem. Častěji bývá definována spojením několika různých znaků.“* (Gray, 2008)

Kromě vlastních charakteristik je rovněž důležitý význam hry. Moleman, van den Broek, van Eijden (2014) uvádí, že hra má existenční význam, protože motivuje k získávání fyzických a sociálních dovedností a slouží k poznávání předmětů, jejich vlastností i okolního světa. Při hře se dítě dotýká různých předmětů, získává zručnost a rozvíjí motorické schopnosti. Hra umožňuje dítěti vyjádřit jeho emoce. Společná hra má význam pro sociální vývoj dítěte. Hrou se svými vrstevníky se dítě učí prožívat různé sociální role a vztahy, učí se společně plánovat různé činnosti, sdílet prožívané radosti i řešit problémy. Dítě prostřednictvím hry zkusí různé role a sociální situace, navazuje kontakt s dospělými i s vrstevníky. Hra má pro dítě i kreativní význam. Při hře vznikají různé situace, které se dítě snaží řešit a hra ho vede k vymýšlení nových nápadů a plánování své činnosti.

Při hře s předměty se dítě v první *manipulační fázi* předmětu dotýká, zkoumá ho, strká do úst, mačká ho a zkoumá detaily. Rozšířením manipulační fáze je *fáze kombinační*. Ta spočívá v tom, že pomocí hry dítě zjišťuje informace o předmětech kolem sebe a dokáže je k sobě přiřadit podle jejich charakteristických vlastností. Další fází hry je *funkční fáze*, při které dítě s předměty a hračkami zachází, tak, jak se ve skutečnosti používají. *Symbolická hra* znamená, že dítě si hraje jenom „jako“, pomocí symbolů, představuje si určitou situaci, která se liší od reality. S neživými předměty jedná jako s živými. (Moleman, van den Broek, van Eijden, 2014)

Hru je rovněž možné definovat jako specifickou činnost člověka, která má určité znaky, např. tvořivost, pocit svobody apod. Následující přehled těchto znaků vychází z publikací Suchánkové (2014) a Kořátkové (2005).

- **Spontánnost** spočívá v tom, že si při hře stanovujeme vlastní cíle, hra je dobrovolná, nenucená činnost.
- **Zaujatost pro hru** se projevuje hlubokým soustředěním, pro které nevnímáme své okolí
- **Přijetí role** je velkým mezníkem ve hře dítěte. Na základě zkoumání jednání druhých dítě vyjadřuje jejich vlastnosti a povolání.
- **Fantazie** souvisí s tím, že dítě často při hře utíká mimo realitu, přesto hru bere vážně a fiktivní situace považuje při hře za skutečné.
- **Tvořivost** je znakem hry, při kterém dochází k novému přetváření skutečností z okolního světa. Projevuje se především u malých dětí, které při hře využívají spojení skutečných a vymyšlených zážitků.
- **Opakování hry** znamená, že dítěti se hra líbí a rádo se k ní vrací.
- **Radost a uspokojení**, které dítěti přináší hra poznáme na výrazu jeho tváře.
- **Pocit svobody** dává hra tím, že si hru každý vybírá sám, každý si rozhoduje sám o jejím průběhu a o svém chování během hry. Hru můžeme kdykoliv opustit a ukončit.
- **Smysluplnost** hry znamená, že hra vždy něco znamená, má určitý smysl. U hry je důležitější než její výsledek její vlastní průběh.
- **Hra má pravidla**, která si při hře sami stanovíme. Jejich dodržování přispívá k sebeovládání a sebekázní.
- **Uzavřenost a ohraničenost** znamená, že hra probíhá v určitém čase a doba mimo hru slouží jiným účelům.

- **Nestresující prostředí a vnitřní motivace** jsou dalšími znaky hry. (Suchánková, 2014)

V literatuře existuje mnoho kritérií pro kategorizaci her. Některé z nich jsou uvedeny v následující kapitole.

3.2 Druhy her

Vzhledem k tomu, že hry zahrnují různorodé činnosti, rozlišujeme i mnoho způsobů jejich klasifikace.

Oprailová (2016) rozděluje hry hlavně podle psychologického a pedagogického hlediska na:

- smyslové, pohybové, intelektuální, speciální,
- napodobovací, dramatizující, konstruktivní, fiktivní,
- exteriérové a interiérové,
- individuální, párové a skupinové,
- hry kojenců, batolat, předškoláků,
- hry dívčí a chlapecké,
- podle ročních období a zvyků.

Dětské hry se často využívají k výchovným a vzdělávacím záměrům. Jsou to hry s předem určeným námětem, které rozvíjí určité vlastnosti dítěte. Často se však přeceňuje řízení hry instrukcemi a návody, aby bylo dosaženo plánovaného výsledku. Za hru nelze považovat činnosti založené na manipulaci, drilu a sugestivní motivaci. Současná předškolní výchova upřednostňuje volnou hru, která je projevem spontánní aktivity dítěte. (Oprailová, 2016)

„Hra je v pedagogice chápána jako didaktická metoda, je prostředkem k dosažení výchovného a vzdělávacího (edukačního, didaktického) cíle.“ (Suchánková, 2014, str. 51)

S vymezenými cíli souvisí typologie her. Znalost typologie her umožňuje učitelkám v mateřských školách vybírat hry podle oblíbenosti, podle toho, jaké schopnosti dětí rozvíjejí, v jakém prostředí se hrají a s čím se hrají. S tím souvisí i možnost dalšího rozvíjení spontánních her dětí. (Suchánková, 2014)

Suchánková (2014) uvádí typologii her významnou pro předškolní vzdělávání a člení hry podle těchto hledisek:

- **Podle toho, do jaké míry se na vedení hry podílí pedagog** existují *hry spontánní*, ve kterých si děti samy vybírají námět, s kým si budou hrát, jaké hračky a pomůcky využijí, kde a jak dlouho si budou hrát. Naopak hry, ke kterým učitelka děti motivuje, se nazývají *hry navozené*. Hry, do kterých učitelka zasahuje stanovením pravidel, nebo je dětem nabídne na základě aktuálních zážitků a znalostí dětí jsou *hry vedené, nebo-li hry řízené*. Tento typ her slouží k naplnění vzdělávacích cílů Rámcového vzdělávacího plánu předškolního vzdělávání.
- **Podle hlediska organizace** rozlišujeme *hry tvořivé*, ke kterým patří hry předmětové – manipulační, úlohové – námětové, dramatizační a konstruktivní. Dále podle tohoto hlediska dělíme hry na *hry s pravidly*. To jsou hry pohybové a didaktické – intelektuální.
- **Podle toho, o jaký druh aktivity se jedná** máme *hry napodobovací, dramatizující, fiktivní, konstruktivní, pohybové, sociální*.
- **Podle motivace rozlišujeme hry motivované vnitřně a z vnějšku**.
- **Podle věku a vývoje osobnosti:** *hry instinktivní, senzomotorické, intelektuální, kolektivní*
- **Podle toho, jakou oblast osobnosti hry rozvíjejí** dělíme hry na **hry rozvíjející hrubou, jemnou motoriku a grafomotoriku**. Mezi hry rozvíjející *psychickou oblast* patří hry jazykové, řečové, sluchové, dramatizační. *Oblast sociální* rozvíjejí dramatické činnost, společenské hry, výtvarné a hudební hry.
- **Podle toho, v jakém prostředí se hra odehrává** se jedná o *hry vnitřní a venkovní*.
- **Podle času dělíme hry na hry krátkodobé, střednědobé, dlouhodobé, celotáborové, noční, denní**. (Suchánková, 2014)

Z výše uvedené kategorizace her se práce zaměřuje na hry vedené neboli řízené. Z hlediska času jsou to hry krátkodobé. Jedná se o kolektivní, pohybové hry s pravidly, které rozvíjejí hrubou motoriku a prostorovou orientaci. Zaměření na pohybové hry bylo vybráno z toho důvodu, že pohyb je pro děti předškolního věku důležitý a někdy se na něj v dnešní době počítačů a chytrých telefonů trochu zapomíná.

Další kapitola se zabývá typickými znaky hry dětí se zrakovým postižením a rozvojem kompenzačních činitelů nahrazujících zrakové vnímání.

3.3 Hra dětí se zrakovým postižením

Hra dětí se zrakovým postižením se liší od hry dětí běžně vidících v tom, že její jednotlivé fáze probíhají pomaleji a jejich hra se často podobá hře mladšího dítěte. Rozdíly v jednotlivých fázích hry dítěte se zrakovým postižením spočívají v tom, že ve fázi manipulační hry upřednostňují děti se zrakovým postižením předměty jasných barev, výrazné kontrasty, velké tvary. Roli hraje i reakce na dotek a vůně. Tyto děti používají ke zkoumání hraček nejen ruce, ale i ústa. Ve fázi kombinační hry vnímá dítě se zrakovým postižením vzdálenější předměty méně ostře, nemá proto motivaci si s nimi hrát. Je proto důležité vybírat hračky jasně zbarvené, které dítě ke hře motivují. Ve fázi funkční hry se projevuje skutečnost, že děti s postižením zraku nevnímají vzdálené předměty, neznají situace, které se kolem nich odehrávají, a proto je při hře nemůžou napodobovat. Tato fáze vyžaduje hodně času, dětem je třeba poskytnout dostatek informací a stimulovat je k získávání nových zkušeností s předměty a novými situacemi. Symbolická fáze hry zrakově postižených dětí probíhá později, tyto děti častěji napodobují jen situace, které prožily a které znají zblízka. (Moleman, van den Broek, van Eijden, 2014)

K tomu, aby se hra stala i pro zrakově postižené děti samozřejmou činností, která jim přináší radost, potřebují podporu v oblasti motoriky, zrakového vnímání, prostorové orientace i hmatových dovedností. (Moleman, van den Broek, van Eijden, 2014) U dětí se zrakovým postižením je třeba neustále rozvíjet ostatní smysly, které nahrazují chybějící zrakové vnímání. Dítě se zrakovým postižením má v oblasti výchovy a vzdělávání větší nároky a ke každému dítěti je třeba přistupovat individuálně. K tomu se v rámci výchovně – vzdělávacího procesu v předškolním období využívá rozvoj jak nižších, tak i vyšších kompenzačních činitelů. (Finková, Ludíková, 2013)

Mezi nižší kompenzační činitele se řadí hmatové vnímání. Největší význam má v tomto případě ruka, která plní současně funkci percepční, motorickou a zpětnovazební. Znamená to, že současně vnímá, provádí a kontroluje. Dítě však může pro hmatové vnímání používat i celý povrch těla, ústa i plosku nohy. Hmatové vnímání má syntetický charakter tzn., že se postupuje od poznávání drobností a částí k poznání předmětu jako celku. Hmatové vnímání se procvičuje tříděním předmětů podle: tvaru, velikosti, hmotnosti, materiálu, teploty, struktury. (Finková, Ludíková, 2013)

Dalším nižším kompenzačním činitelem je sluchové vnímání. Zvuk poskytuje dítěti se zrakovým postižením důležitou informaci o prostoru. Pomocí zvuků dítě rozlišuje, co se kolem něj děje, zvuky mu pomáhají orientovat se v souvislostech. Je třeba, aby se dítě

učilo od malička vnímat a rozlišovat zvuky zvířat, zvuky z přírody, zvuky z domácnosti, z ulice. Neznalost určitých zvuků může ve zrakově postiženém dítěti vyvolávat úzkost a strach. (Kochová, Schaeferová, 2015)

Důležitým kompenzačním činitelem je také čichové a chuťové vnímání. Podle čichu se učí děti poznávat potraviny výrazné chutě, hygienické potřeby apod. Podle charakteristické vůně a pachu je možné se orientovat v obchodech nebo poznat ulici s hustým provozem. Čich se procvičuje společně s chutí, protože vůně určitého jídla souvisí s jeho chutí. (Finková, Ludíková, 2013) Tím, že u dítěte se zrakovým postižením rozvíjíme nižší kompenzační činitele jako je hmat, sluch, čich, chuť rozvíjíme zároveň i vyšší kompenzační činitele paměť, představivost, obrazotvornost, myšlení a řeč. (Kochová, Schaeferová, 2015)

Zrakové postižení má vliv na podobu vnímání. Na vnímání navazují představy a na představy myšlení. Zrakové postižení tak nepřímo ovlivňuje i myšlení. Každá činnost, kterou se dítě naučí, se mu ukládá do paměti a dítě si ji později vybaví a použije ve stejné situaci. Řeč plní u osob se zrakovým postižením kompenzační funkci. To znamená, že poskytuje informace, které nemůže získat prostřednictvím jiných smyslů. (Finková, Ludíková, 2013)

Práce je zaměřena na pohybové hry, proto další kapitola popisuje význam pohybu pro předškolní děti a také se zaměřuje na úlohu pohybu u dětí se zrakovým postižením.

3.4 Pohybové hry a činnosti

Pohyb je přirozeným projevem člověka, a to zvláště pro děti v předškolním věku. Rozvíjí nejen tělesné schopnosti dítěte, ale má význam také pro rozvoj myšlení, spolupráce, tolerance a charakteru dítěte. (Volfová, 2012)

Proto je pohyb využíván jako základní praktický, činnostní a hravý prostředek ve všech vzdělávacích oblastech RVP PV. Pomocí praktických pohybových činností je možno naplňovat všechny cíle předškolního vzdělávání. Při realizaci činností zaměřených na pět základních oblastí RVP PV se tyto činnosti vždy vzájemně prostupují a ovlivňují. Proto ani pohybové činnosti nelze oddělit od ostatních. Děti při hře uspokojují nejen svou tělesnou potřebu pohybu, ale současně i potřeby psychické a sociální. (Dvořáková, 2011)

Jednou z důležitých oblastí, kterou hra rozvíjí, je i hrubá motorika. To znamená, že dítě se učí chodit, skákat, běhat, překonávat překážky, prolézat prolézačky, chytat míč.

K tomu všemu slouží různé pohybové hry, překážkové dráhy, míčové hry, psychomotorické hry, tanečně pohybové hry. (Suchánková, 2014)

Dvořáková (2011) uvádí základní pohybové dovednosti:

- **Nelokomoční dovednosti** jsou pohyby částí těla nebo změny polohy těla na místě
- **Lokomoční dovednosti** představují změnu místa těla.
- **Manipulační dovednosti** znamenají jednoduché úkony s předměty, pomůckami, nástroji a materiálem

Současně s pohybovými dovednostmi se rozvíjí vnímání celého těla, intenzita pohybu, orientace v prostoru a vnímání vztahů.

Košťátková (2005) rozlišuje děti podle toho jakou mají potřebu pohybu na hypermotorické, hypomotorické a děti s běžnou potřebou motoriky. Hypermotorické děti mají velkou potřebu pohybu. Naopak hypomotorické děti se vyhýbají pohybu a přirozeným dětským pohybovým hrám. Omezený pohyb u nich způsobuje různé problémy v tělesném a zdravotním vývoji.

Velký význam pro rozvíjení pohybových schopností dětí mají různá protahovací, uvolňovací, dechová a relaxační cvičení. Při každém takovém cvičení je třeba postupovat podle určitých pravidel. Nejprve děti seznámíme s tématem, které jsme zvolili, tím je motivujeme k tomu, aby s radostí cvičily a spolupracovaly.

Důležité je cvičení rozdělit do několika bloků. Nejprve je třeba vhodnými činnostmi s nižší intenzitou např. chůze, běh zahřát organismus a připravíme ho pro další pohybovou aktivitu. Následuje průpravná část, ve které probíhá protažení těla, nácvik zpevnění a uvolnění těla. V této části je důležité děti kontrolovat, zda provádí cviky správně. Pak probíhá hlavní část, která zahrnuje procvičení a nácvik různých pohybových dovedností. Závěrečná část má za cíl zklidnit děti a připravit je na další aktivity. K tomu slouží pomalé pohybové hry nebo relaxace. (Volfová, 2012)

Pohyb hraje významnou úlohu i při výchově a vzdělávání dětí se zrakovým postižením. V souvislosti s omezeným zrakovým vnímáním dochází u zrakově postižených osob k opožděnému vývoji v oblasti hrubé motoriky, který se projevuje při pohybu velkých svalových skupin i v celkové koordinaci těla. (Keblová, 2001).

Proto je třeba děti se zrakovým postižením motivovat k pohybu, ke správnému držení těla, schopnosti relaxace a koordinaci velkých svalových skupin. K tomu, aby se dítě se zrakovým postižením cítilo ve svém prostředí jistě a mělo zájem o pohyb, je důležité, aby dobře zvládalo rovnováhu. Tu je možné rozvíjet takovými cviky jako je

střídání krátkého stoje na jedné noze, napodobování postojů zvířat, chůzí po provaze nataženém na zemi. Při všech pohybových činnostech dětí se zrakovým postižením je důležité respektovat druhy a stupně zrakových vad. (Wiener, 1986)

3.5 Shrnutí teoretické části

Úkolem teoretické části práce bylo seznámit čtenáře se základy fyziologie zrakového orgánu, procesem zrakového vnímání, dětskými zrakovými vadami a výchovou dítěte se zrakovým postižením v předškolním věku. Dále se tato část práce zabývala obecnou charakteristikou pojmu hra, klasifikací her a jejich významem pro výchovu a rozvoj dětí se zrakovým postižením. Z existující typologie her byly blíže vysvětleny hry pohybové, na které se zaměřuje další část bakalářské práce.

PRAKTICKÁ ČÁST

Tato část bakalářské práce se zabývá designem výzkumu, použitými metodami a popisem výzkumného souboru. Dále je vytvořen soubor pohybových her a činností pro děti se zrakovým postižením a navrženy otevřené otázky pro polostrukturovaný rozhovor s učitelkami mateřských škol. Následně je provedeno shrnutí výsledků polostrukturovaných rozhovorů a zjištěny odpovědi na tři výzkumné otázky.

4. Design výzkumu

Při rozhodování o tom, jaký způsob výzkumu zvolit autorka vycházela ze základního rozdělení na výzkum kvantitativní a kvalitativní. Kvalitativní výzkum je podle Gavory (2010) popis ve slovní nikoliv číselné podobě, je výstižný a podrobný. Při provádění kvalitativního výzkumu výzkumník proniká do konkrétních situací, objevuje nové souvislosti, sbližuje se se zkoumanými osobami, snaží se jim porozumět, chápat jejich hlediska a posuzovat jejich jednání. Kvalitativní výzkum se zaměřuje na konkrétní případy, kterými může být konkrétní žák, skupina žáků, učitelé apod. Kvalitativní výzkum podrobně popisuje konkrétní případy, je intenzivní, dlouhodobý, objevuje nové skutečnosti a na jejich základě navrhuje nové hypotézy. U kvalitativního výzkumu se záměrně vybírají osoby s potřebnými vědomostmi a zkušenostmi z určitého prostředí, jsou to lidé, kteří dobře znají prostředí a umí o něm správně vypovídat.

Na základě výše uvedených poznatků byl v bakalářské práci zvolen právě kvalitativní způsob výzkumu, jenž umožní podrobně popsat jak navrhované hry, tak i osobní kontakt s učitelkami z mateřských škol, které mají potřebné vědomosti a zkušenosti s těmito dětmi.

4.1 Cíl výzkumu

Cílem bakalářské práce je navržení souboru her pro děti se zrakovým postižením a ověření těchto her učitelkami v konkrétních mateřských školách pro děti se zrakovým postižením. Názory učitelek budou následně získávány pomocí polostrukturovaných rozhovorů.

V rámci bakalářské práce byly stanoveny tyto výzkumné otázky:

1. Jsou navržené pohybové hry vhodné pro děti se zrakovým postižením na úrovni slabozrakosti?

2. Jaké pomůcky je vhodné používat při pohybových hrách s dětmi se zrakovým postižením na úrovni slabozrakosti?
3. Je třeba dodržovat nějaká zvláštní bezpečnostní pravidla při pohybových hrách s dětmi se zrakovým postižením na úrovni slabozrakosti?

4.2 Metodologie

Kvalitativní způsob výzkumu využívá metody, které umožňují být se zkoumanými osobami v přímém kontaktu a získávat od nich osobní zkušenosti a subjektivní názory. K těmto metodám patří především rozhovor a pozorování. (Gavora, 2010)

Rozhovor se dělí na individuální nebo skupinový, strukturovaný, polostrukturovaný a nestrukturovaný. Nejčastěji se využívá rozhovor polostrukturovaný, který odstraňuje některé nevýhody nestrukturovaného a plně strukturovaného rozhovoru a tím se stává ideálním výzkumným nástrojem v oblasti kvalitativního výzkumu. Základem polostrukturovaného rozhovoru je určitý počet otázek, na které se budeme účastníků ptát. K tomuto základu se pak přidávají další doplňující otázky, které poskytují mnoho důležitých informací při zpracování a analýze. Pořadí otázek je možné zaměňovat, a i samotné znění je ponecháno na tazateli. V některých případech se naopak dbá na striktní dodržení pořadí i znění otázek. V tomto případě je možné na odpovědi pokládat otázky doplňující. Tím tazatel získává přesnější a výstižnější informace. Polostrukturovaný rozhovor využívá jako pomůcku záznamový arch nebo různé formy osnov. (Miovský, 2006)

Metoda polostrukturovaného rozhovoru byla využita při zjišťování informací o tom, jak se navržený soubor her uplatnil v praxi. Rozhovor byl veden na základě předem připravených témat a otevřených otázek, které byly učitelkám mateřských škol volně pokládány, aby se získaly, pokud možno, co nejširší odpovědi. Na závěr byla provedena analýza zjištěných odpovědí a vyhodnoceno využití navrženého souboru her v praxi.

Pro vyhodnocení navrženého souboru her pro děti se zrakovým postižením byl využit polostrukturovaný rozhovor jako jedna z metod kvalitativního výzkumu. Učitelkám ze dvou mateřských škol pro děti se zrakovým postižením byly položeny následující otázky:

1. Jak dlouho pracujete s dětmi se zrakovým postižením?

2. Pracovala jste někdy i s intaktními dětmi?
3. Je v práci s dětmi se zrakovým postižením a s dětmi intaktními dle Vašeho názoru velký rozdíl?
4. Pro děti jakého věku jsou navržené pohybové hry vhodné?
5. Které hry z navrženého souboru se dětem nejvíce líbily?
6. Která z pohybových her nejvíce zaujala Vás a proč?
7. Zaznamenala jste nějakou hru, která by dětem dělala větší problémy?
8. S jakým omezením jste se při praktickém využití navržených her setkala?
9. Jsou zvolené pomůcky k hrám dostatečné nebo byste navrhovala jiné?
10. Je důležité dodržovat nějaká zvláštní bezpečnostní pravidla při pohybových hrách dětí se zrakovým postižením?
11. Jaký je váš názor na protahovací, uvolňovací, dechová a relaxační cvičení uvedená v bakalářské práci?
12. Je nutné se věnovat slabozrakým dětem při řízené činnosti individuálně nebo mohou hrát i hry skupinové?
13. Máte k dispozici nějakou literaturu zabývající se hrami pro slabozraké děti?
14. Máte nějaké další osobní zkušenosti s pohybovými hrami pro děti se zrakovým postižením? Pokud ano, jmenujte.
15. Jaké pohybové hry Vy nejčastěji používáte při práci s dětmi se zrakovým postižením?

Výše uvedené otázky jsou základem polostrukturovaného rozhovoru a mají otevřený charakter. V průběhu rozhovoru byly k tomuto základu přidávány další doplňující otázky tak, aby bylo možné získat od dotazovaných co nejvíce informací o určitém tématu.

Před vlastním rozhovorem byla každé učitelce zaslána e-mailem k seznámení výše uvedená základní témata otázek, která byla vodítkem při rozhovorech. Vlastní rozhovory pak proběhly v prostorách konkrétní mateřské školy pro děti se zrakovým postižením vždy mimo vyučování. Každý rozhovor trval cca 30 minut. Rozhovory probíhaly v průběhu měsíce února a března 2019. Před vlastním rozhovorem byla každá učitelka požádána o podepsání informovaného souhlasu, který je přílohou č. 1 této bakalářské práce. Rozhovory byly na základě tohoto souhlasu nahrávány na mobilní telefon a pak následně přepsány.

4.3 Charakteristika výzkumného souboru

K výzkumu byly vybrány dvě mateřské školy pro děti se zrakovým postižením. Mateřská škola „A“ má jednu třídu pro děti se zrakovým postižením, kterou navštěvuje v současné době 9 chlapců a 2 děvčata. Třída je věkově heterogenní, věkové složení třídy je 3-7 let, všechny tyto děti mají zrakové postižení na úrovni slabozrakosti. Vzhledem k různému věkovému složení třídy a k různým speciálně vzdělávacím potřebám se uplatňuje při výuce individuální přístup a vzdělávací nabídka je diferenciovaná. Každodenní součástí programu mateřské školy jsou logopedické chvílky a zrková cvičení vedená školní zdravotnicí.

Vzdělávací činnost této třídy vychází z třídního vzdělávacího programu "Kufr...a co s ním?" Tento název napovídá, že hlavní motivací je starý kufr. Každý tematický celek začíná otevřením kufru, ve kterém jsou ukryté obrázky, předměty a další indicie, ze kterých děti vyvodí aktuální téma.

Motiv kufru se objevuje i jinde ve třídě. V šatně má každé dítě svoji fotografii s kufrem, pod kterou jsou umístěny jeho výkresy a výtvary. Do badatelný je umístěn "badatelský kufřík", který obsahuje každý týden jiný pokus. Děti si přinesly také svůj malý kufřík, do kterého si po skončení každého tematického celku nebo projektu vloží dáreček (drobný upomínkový předmět nebo obrázek), který jim bude probrané téma připomínat.

Třídní vzdělávací program učitelky během školního roku rozpracovávají do jednotlivých integrovaných vzdělávacích bloků a určují dílčí cíle. Na začátku měsíce ledna děti otevřely jejich známý Kufr a našly zde mnoho obrázků o zimě a také několik pohádkových knížek. Ve spolupráci s paní učitelkou si zvolily téma na měsíc leden a únor pod názvem „Zimní radovánky“ a „Z pohádky do pohádky“.

Mateřská škola „B“ nabízí předškolní vzdělávání pro děti se všemi stupni a typy zrakových vad v pěti třídách s menšími počty dětí stejného věku. Ke každému dítěti je uplatňován individuální přístup.

Třídy jsou vybaveny speciálními pomůckami a hračkami pro děti se zrakovým postižením (světelné panely, televizní kamerové lupy, tablety pro stimulaci zraku, pomůcky pro rozvoj hmatového vnímání, pomůcky pro přirozenou fyzickou stimulaci Bobles, rotopedy, magnetoterapie, hravé fyzioterapeutické pomůcky)

Výzkum probíhal ve třídě Berušek, do které jsou zařazeny děti se zrakovým postižením na úrovni slabozrakosti předškolního věku a navštěvuje ji v současné době 12 dětí.

Třídní vzdělávací program této třídy je rozpracován do několika integrovaných bloků. Jedním z nich je integrovaný blok s názvem „Zimní království“, ve kterém se děti seznámily se zimními radovánkami, sáňkováním, bobováním, stavěním sněhuláka. Prováděly různé pokusy se sněhem, pozorovaly změny v přírodě. Během zimních dnů si připomněly známé dětské pohádky a pohádkové postavičky. Děti si donesly svou oblíbenou pohádkovou knihu a seznámily s ní své kamarády.

Z integrovaného bloku „Zimní království“ vychází téma na měsíc leden a únor pod názvem „Královna zima“ a „Nejkrásnější pohádky“.

Pro naplnění dílčích cílů zvolených tematických celků výše uvedených tříd byly v bakalářské práci navrženy následující konkrétní pohybové hry a cvičení využitelné pro děti se zrakovým postižením na úrovni slabozrakosti.

4.4 Soubor pohybových činností

Výběr pohybových her a činností vychází z dílčích cílů biologické vzdělávací oblasti RVP PV – Dítě a jeho tělo, která podporuje rozvoj pohybových schopností, manipulačních a samoobslužných dovedností, tělesné zdatnosti a zdraví. U slabozrakých dětí je důležité, aby uměly zrak, co nejlépe využít, a proto je třeba je ke zrakovému vnímání vhodně motivovat. Z tohoto důvodu byly vybrány ze známých pohybových her a činností ty, které různým způsobem podněcují zrakové vnímání a zároveň umožňují rozvoj pohybových a manipulačních dovedností slabozrakých dětí.

Při výběru her se autorka motivovala dostupnou literaturou a osobními zkušenostmi. Řadu vlastních poznatků o pohybových hrách pro nejmenší děti získala při práci asistenta trenéra v občanském sdružení 4gym Plzeň, které se zaměřuje na komplexní pohybovou přípravu dětí předškolního věku formou zábavy a her.

4.4.1 Pohybové hry

Hry k tématu „Zimní radovánky“ a „Královna zima“

Stavíme sněhuláka

Pomůcky: obruče, malé kroužky

Počet dětí: min 3 nebo 6 dětí

Cíl: rozvoj kooperace, hrubé motoriky, reakce na signál

Motivace: Děti můžeme před hrou motivovat básničkou o sněhulákovi od autora Michala Černíka (2014, str. 71).

„První kouli, druhou, třetí,

ze sněhu si koulí děti.

Koule stává na sebe.

Kdepak, sníh je nezebe.

Podívejte, je to tak,

narodil se sněhulák!“

Popis hry: Děti mají malé kroužky nebo obruče navlečené na těle (obruče mohou kutálet před sebou) a běhají různě po prostoru. Na signál „Postavte sněhuláka“ si stoupnou 3 děti za sebe do obručí (kroužků), které položí na zem.

Inspirováno z knihy Hry pro tvořivé vyučování (Bláhová, 1997)

Tání sněhuláka

Pomůcky: žádné

Počet dětí: libovolný

Cíl: uvědomění si vlastního těla, uvolnění těla, řízení se podle pokynů

Popis hry: Stoj rozkročný, ruce upažené. Paní učitelka vypráví příběh o sněhulákovi, který stál celou zimu na zahradě. Pak přišlo jaro, oteplilo se a sněhulák se začal rozpouštět. Pořád se zmenšoval a zmenšoval – klesáme v kolenou až si klekneme, sněhulákovi upadla jednu ruku, druhá – ruce připažíme, upadl mu nos z mrkve – sáhneme si na nos a pořád se zmenšoval až se z něho stala velká louže – pomalu si leháme na záda a uvolníme všechny svaly. Sněhulák stál na kouzelné zahradě a když se zase ochladilo, z té louže se pomalu zase vstal sněhulák. Pomalu se zvedáme, a tak jak sněhulák roztál, tak se zase postavil.

Zdroj: Vlastní tvorba

Pexeso se zimní tematikou

Pomůcky: kartičky s nakresleným pohybem (viz. Příloha č. 2), značky, na kterých budou děti stát

Počet dětí: min. 7

Cíl: rozvoj paměti, hrubé motoriky, kooperace

Motivace: Dnes si zahrajeme pexeso trochu jinak. Nebudeme hledat stejné obrázky, jak jste zvyklí, ale dvojice dětí, které předvedou stejný pohyb.

Popis hry: Vybereme jedno nebo 2 děti, které budou hledat dvojice. Ostatní děti si vylosují kartičku s obrázkem určitého pohybu. Stoupnou si na značku, a ten, kdo bude vyvolaný ukáže pohyb z kartičky. Když dítě najde správnou dvojici, dvojice si stoupne k němu.

Před hrou je dobré pozice s dětmi vyzkoušet, aby je znaly.

Zdroj: Vlastní tvorba

Vločky

Pomůcky: bubínek

Počet dětí: libovolný

Cíl: reakce na předem domluvený sluchový signál, zapamatování si jednoduchých pravidel, koordinace pohybu

Motivace: Děti můžeme před hrou motivovat básničkou od autorky Zuzany Pospíšilové (2012, str. 5).

*„Když se zima blíží,
vločky k zemi míří.*

*První půjde za vrata
ta a ta a ta a ta!“*

Popis hry: Jedno udeření děti si lehnou na zem – vločka spadla na zem, pomalé bubnování – vločky poletují – děti pomalu chodí po prostoru, rychlé bubnování – sněhová bouře – rychlý běh

Zdroj: Vlastní tvorba

Zimní procházka

Pomůcky: žádné

Počet dětí: libovolný

Cíl: představitivost, vnímání prostoru, uvědomění si vlastního těla

Motivace: Vytváříme s dětmi představu prostoru, v němž se budeme pohybovat. Jsme na louce, kde napadla spousta sněhu. Těžce se nám v něm chodí, nohy nám zapadají hluboko do sněhu a nemůžeme je vytáhnout. Konečně se nám podařilo vyjít na cestu, otřepeme si nohy, ale cesta je zledovatělá. Musíme dávat pozor, abychom neuklouzli. Cestou se koulujeme.

Popis hry: Napodobujeme chůzi v hlubokém sněhu, po zledovatělém povrchu, klouzání a házení koulí.

Inspirováno z knihy Hry pro tvořivé vyučování (Bláhová, 1997, str. 28)

Sněhové koule

Pomůcky: dva míče

Počet dětí: min 6

Cíl: pohotovost, zručnost, koordinace pohybů

Motivace: Byly dvě sněhové koule a ty se hádaly, která z nich je rychlejší.

Popis hry: Hru hrajeme s jedním velkým a s jedním malým míčem. Děti stojí v kruhu, jedno dostane velký míč a jedno malý míč. Na pokyn se míče začnou posílat po kruhu.

Při hře používáme měkké, ozvučené míče rolničkami nebo míče výrazné barvy.

Zdroj: Vlastní tvorba

Hod sněhovou koulí na cíl

Pomůcky: krabice, barevné míčky

Počet dětí: libovolný

Cíl: zvládnutí základních pohybových dovedností, koordinace ruky a oka,

Motivace: Venku napadl sníh tak tu máme připravené sněhové koule. Zvládnete se s nimi trefit do krabice?

Popis hry: Označíme výrazně vhodnou krabici nebo prostor, do kterého se děti strefují barevnými míčky. Každý, kdo se nestrefí, musí běžet pro zatoulaný míček a házet, tak dlouho, dokud se nestrefí.

Zdroj: Vlastní tvorba

Překážková dráha

Pomůcky: lano, míček, kužele, gumové polomíče, tunel, 2 čtvrtky, šátek, padák

Počet dětí: libovolný

Cíl: rozvoj obratnosti, prostorové orientace, koordinace pohybu

Motivace: Dráhu můžeme použít například při změně tématu, kdy bychom děti seznámili s tím, že přecházíme ze zimních radovánek do světa pohádek. Abychom se tam dostali, musíme překonat mnoho překážek.

Popis hry: připravíme pro děti překážkovou dráhu s podlézáním, přeskokováním nízké překážky nebo určité plochy, chůze po čáře, slalom, rovnovážné překážky – gumové polomíče, bruslení pomocí 2 čtvrtek – posouvání nohou

Zdroj: Vlastní tvorba

Hry k tématu „Z pohádky do pohádky“ a „Zimní království“

Na šneka

Pomůcky: označení startu a cíle, např.: lano

Počet dětí: min. 3

Cíl: rozvoj rychlosti, obratnosti, prostorové orientace

Motivace: Krteček měl za kamaráda šneka. Šnek byl ale hrozně pomalý, a tak se krteček se svými kamarády jednoho dne rozhodl, že se zkusí pohybovat jako on. Všichni si lehli do řady na záda a poslední vždy vyběhl před prvního.

Popis hry: Děti leží na zádech v řadě, na signál se poslední zvedá, přebíhá a lehá si před prvního. Pak vyběhá další dítě. Hra končí, když se dostanou do cíle. Hru je možné hrát ve dvou družstvech a závodit, kdo se dostane do cíle dřív.

Zdroj: Metodický portál RVP [online]

Princezna a drak

Pomůcky: gumové polomíče, kuželky, tyč, dřívka

Počet dětí: libovolný

Cíl: rozvoj rovnováhy, orientace podle zvukového signálu, vyhledávání předmětů v prostoru (kuželky)

Motivace: Jak to v pohádkách bývá, princeznu unesl zlý čaroděj. Zavřel jí do věže, kterou hlídá trojhlavý drak. Statečný princ se rozhodl princeznu zachránit, přitom musel zdolat těžkou cestu a soupeřit s drakem. Zkusíme si, jak to má princ těžké?

Popis hry: dítě jde vysvobodit princeznu (princezna může být dítě, dělá zvuky, např.: t'uká na dřívka) a po cestě se musí utkat s drakem. Jde po gumových polomíčích a tyčí poráží kuželky okolo něho.

Zdroj: Vlastní tvorba

Hra na loutky

Pomůcky: žádné

Počet dětí: libovolně

Cíl: uvolnění těla, uvědomění si vlastního těla, rozvoj pravolevé orientace, hrubé motoriky

Motivace: Po vystoupení v divadle jsou loutky unavené, tak si lehnou na záda a odpočívají, mají zavřené oči a uvolněné všechny svaly...

Popis hry: Děti leží na zádech, mají zavřené oči. Paní učitelka je loutkař a loutky jí poslouchají. Dává pokyny – loutky zvedněte pravou ruku, levou nohu, posaďte se, zamrčte se, zakruťte hlavou, dejte si obě ruce na hlavu atd.

Zdroj: Vlastní tvorba

Cestička z drobečků

Pomůcky: kamínky

Počet dětí: libovolný

Cíl: rozvoj hmatového vnímání, orientace v prostoru

Motivace: Jeníček a Mařenka se ztratili v hlubokém lese a zabloudili až ke zlé Ježibabě. Jeníček našťestí celou cestu vyhazoval z kapsy drobečky, a tak je tatínek podle vyznačené cestičky brzy našel.

Popis hry: z kamínků připravíme cestičku, děti mají za úkol se zavřenýma očima nebo s šátkem přes oči, projít cestičkou a používat přitom pouze hmat.

Zdroj: Vlastní tvorba

Barevné pohádky

Pomůcky: písnička

Počet dětí: libovolný

Cíl: rychlost, vyhledávání předmětů v prostoru, barvy,

Motivace: Červená Karkulka, šla navštívit babičku a potkala v lese vlka. Vlk říká: „Karkulko, ty máš pěkný červený čepeček.“ Karkulka mu odpověděla: „To proto, že mám ráda červenou barvu.“

Popis hry: pustíme písničku a děti mají za úkol v prostoru hledat všechny červené věci a nosit je na určené místo. Hru můžeme měnit podle tématu – Zlatovláska hledáme žluté věci, Růženka růžové atd.

Zdroj: Křivová, 2015

Skřítkci bourači a pomocníci

Pomůcky: kužele

Počet dětí: min 2

Cíl: vyhledávání věcí v prostoru, zapamatování si jednoduchého pravidla, koordinace těla

Motivace: Zlobiví skřítkci poničili v lese houby a skřítkci pomocníci po nich tu spoušť chtěli napravit, a tak všechny ty houby zase zasadili, aby dál rostly.

Popis hry: Po prostoru rozmístíme kužele (houby). Rozdělíme děti do 2 skupin – skřítkci pomocníci a skřítkci bourači. Bourači mají za úkol kužele porážet a pomocníci je staví zpátky. Hru ukončuje učitelka. Skupiny měníme, aby si děti vyzkoušely obě role. Na konci hry můžeme spočítat kolik kuželů zůstalo postavených, kolik jich je poražených.

Zdroj: Vlastní tvorba

Na čaroděje

Pomůcky: hudba

Počet dětí: libovolný

Cíl: koordinace pohybů, pozornost, reakce na signál

Motivace: Děti, jsme v hlubokém lese, kde žije čaroděj, který umí kouzlit. Půjdeme se za ním podívat, ať nám ukáže, co dovede.

Popis hry: Paní učitelka určí jedno dítě (mohou si ho určit i děti samy), které bude čaroděj. Ostatní děti se pohybují se volně po prostoru. Když paní učitelka vypne hudbu, čaroděj všechny děti zastaví zvednutím ruky a řekne: „Zaklínám vás v zajíce“ (zaklínat může, v co chce) a všechny děti začnou skákat jako zajíci, dokud nezačne hrát hudba. V roli čaroděje se děti střídají.

Zdroj: Metodický portál RVP 2 [online]

4.4.2 Protahovací, uvolňovací, dechová a relaxační cvičení

K očekávaným výstupům předškolního vzdělávání patří v oblasti dítě a jeho tělo, mimo jiné i schopnost vědomě napodobovat jednoduchý pohyb podle vzoru, zachovávat správné držení těla, ovládat dechové svalstvo, zvládat koordinaci a rozsah pohybu svého těla. K tomu slouží nejen pohybové hry, ale i různá protahovací, uvolňovací, dechová a relaxační cvičení, která by neměla chybět ani při práci se slabozrakými dětmi. V průběhu praxe v mateřské škole pro děti se zrakovým postižením jsem se setkala s tím,

že slabozraké děti mají často kromě zrakové vady i problémy s vadným držením těla, koordinací pohybu a motorikou. Proto byla do souboru her pro slabozraké děti zařazena cvičení, která rozvíjejí jejich nelokomoční, lokomoční a manipulační dovednosti. Tato cvičení jsou vhodná pro každodenní tělovýchovnou chvíli v rámci řízené činnosti v mateřské škole. Vybraná cvičení jsou přizpůsobena potřebám slabozrakých dětí a jsou motivována podle známých pohádkových zvířátek.

Cíl: uvědomění si vlastního těla, zvládat základní pohybové dovednosti, zachovat správné držení těla

Motivace: Když Kočička a Pejsek upekli dort, byli unaveni a potřebovali se protáhnout.

Kočička

Kočička se protahuje – vzpor klečmo, ruce položíme před kolena, vyhrbíme záda a srovnáme je.

Kočička se dívá na ocásek – vzpor klečmo, úklon trupu vpravo, podíváme se na chodidla a zpět, stejný postup vlevo.

Kočička si brousí drápky – klekneme si a sedneme na zadeček, skrčíme ruce před sebe a střídavě rozevíráme pěst a krčíme prsty.

Kočka odpočívá na sluníčku – leheme si na bok, nohy pokrčíme

Pejsek – Posadíme se na paty. Dlaně položíme těsně před kolena, záda máme rovná, několikrát se nadechneme a vydechneme.

Motivace: Zkusíme si, jak si hrají Kuba, Vojta a Matěj z večerníčku Měd'ové.

Medvídek – postavíme se do mírného stoje rozkročného, upažíme a pokrčíme paže v loktech do pravého úhlu, ruce sevřeme v pěst a pomalu se ukláníme vlevo a vpravo.

Motivace: Proletíme se jako motýl Emanuel.

Motýlek – posadíme se, skrčíme nohy a spojíme chodidla k sobě. Rukama uchopíme špičky prstů a přitáhneme paty co nejbližší k tělu. Pohybujeme několikrát kolena nahoru a dolů, jako když mává motýl křídly. Záda jsou při cvičení rovná.

Motivace: Ukážeme si, jak spí Králíci z klobouku Bob a Bobek.

Králíček – sedneme si na paty, předkloníme hlavu a položíme ji mezi lokty a pravidelně dýcháme

Motivace: Kdo umí chodit jako opice Žofka?

Opice – předkloníme se a dáme dlaně na zem. Chodíme po čtyřech jako opice, dopředu a dozadu, kolena jsou propnutá, hlava je skloněná.

Motivace: Včelka Mája letěla z květu na květ a vesele si bzučela.

Včela – Pohodlně se posadíme. Zhluboka se nadechneme a při výdechu nosem bzučíme bzzz

Motivace: Zacvičíme si jako kamarádi z Madagaskaru.

Lev – posadíme se do sedu na patách, kolena jsou mírně od sebe, prsty nohou opřené o podložku, položíme dlaně na kolena a propneme paže. Zhluboka se nadechneme nosem, zvedneme ramena. Při výdechu se zapřeme dlaněmi do kolen, roztáhneme doširoka prsty a podíváme se vzhůru, vyplázneme jazyk a vydáme zvuk jako lev áááááá. Zvuk vychází z břicha.

Tygr – lehneme si na břicho, skrčíme pravou nohu a ruku, přiblížíme pravé koleno k pravému loktu. Levá noha zůstává natažená. Klidně dýcháme.

Had – lehneme si na břicho a opřeme si čelo o podložku. Dlaně položíme vedle ramen. Nohy jsou natažené. S nádechem se postupně zvedáme, obratel po obratli a zakloníme hrudník. Hlava je v záklonu, ramena tlačíme dolů. Nadechneme a vydechneme.

Krokodýl – položíme se na břicho a nohy mírně roznožíme. Překřížíme paže, položíme levou dlaň na pravé rameno a pravou dlaň na pravé rameno. Čelo a bradu opřeme o překřížené paže.

Žirafa – postavíme se do vzpřímeného stoje, propleteme před tělem prsty rukou, vzpažíme a přitom protáhneme. Díváme se na spojené dlaně a projdeme se po špičkách a po patách.

Zdroj: Inspirováno z knihy *Jóga, hry a pohádky* (Rojová, 2011)

Existuje velké množství protahovacích a uvolňovacích cvičení, učitelky v mateřské škole mohou čerpat jak z odborné literatury, tak i z vlastní zkušenosti, cvičení apod. Výše uvedený soubor představuje pouze malou část širokého spektra aktivit, nicméně cvičení byla vybrána tak, aby korespondovala se zvoleným tématem pohybových her.

4.5 Výsledky výzkumného šetření

Úkolem výzkumného šetření bylo zjistit při polostrukturovaných rozhovorech s učitelkami mateřských škol dostatek informací pro nalezení odpovědí na tři stanovené výzkumné otázky.

4.5.1 Praxe, vzdělání a zkušenosti učitelek s výukou dětí se zrakovým postižením

Na začátek každého rozhovoru byly dotazovaným respondentům položeny otázky, které se týkají jejich pedagogické praxe, vzdělání a zkušeností s výukou dětí se zrakovým postižením. Z odpovědí na tyto úvodní otázky vyplynulo, že tři dotazované učitelky mají vzdělání v oboru speciální pedagogiky, dvě z učitelek v současné době obor speciální pedagogika studují dálkově. Délka jejich praxe se různě liší.

Tabulka č.1: Pedagogická praxe respondentů (v letech)

Respondenti	Praxe v mateřské škole pro děti se zrakovým postižením	Praxe celkem
Učitelka č. 1	2	28
Učitelka č. 2	2	5
Učitelka č. 3	4	15
Učitelka č. 4	3,5	5
Učitelka č. 5	6	6

Zdroj: vlastní tvorba

Z tabulky vyplývá, že nejdelší praxi má učitelka č. 1. z mateřské školy A v délce 28 let. S dětmi se zrakovým postižením pracuje 2 roky, předtím pracovala ve třídě pro děti s vadou řeči. Učitelka č. 2 z mateřské školy A má nejkratší praxi a zkušenost s dětmi se zrakovým postižením. Ve školství pracuje pět let a s dětmi se zrakovým postižením 2 roky. Učitelka č. 3 z mateřské školy A pracuje ve školství 15 let a s dětmi se zrakovým postižením 4 roky. Učitelka č. 4 z mateřské školy B má praxi pět let ve školství a s dětmi se zrakovým postižením pracuje 3,5 roku. Na otázku, co ji přivedlo k práci s dětmi se zrakovým postižením odpověděla: „*Studium speciální pedagogiky, ten vědní obor se mi*

strašně líbil a líbila se mi ta tyflopédie, takže určitě to a taky že jsem tady (v mateřské škole B) měla synovce.“. Dále lze z tabulky vyčíst, že učitelka č. 5 pracuje ve speciální mateřské škole pro děti se zrakovým postižením již šest let a to od ukončení studia speciální pedagogiky. Z tabulky je rovněž patrné, že většina respondentek pracuje v oblasti vzdělávání dětí se zrakovým postižením poměrně krátce, a pouze v jednom případě se jedná o první zkušenost v mateřské škole.

K následující otázce č. 2, týkající se práce s intaktními dětmi se vyjádřily čtyři učitelky, které pracovaly i v běžné mateřské škole. Učitelka č. 1 z mateřské školy A uvedla: *„Rozdíl určitě je, záleží na tom, jakou mají tu zrakovou vadu, tím že už mají vadu zraku, ty jejich reakce, pohyb a orientace v prostoru jsou jiné než u zdravého dítěte.“* Nicméně během rozhovorů si učitelky uvědomovaly i odlišnost problematiky dětí s kombinovaným postižením. *„Zvláštní kapitolou jsou děti s kombinovaným postižením, ty pak potřebují asistenta, kterým jim pomáhá při cvičení. Pokud se týká samoobsluhy, tak záleží na tom, jakou zrakovou vadu děti mají.“* (učitelka č. 2 z mateřské školy A). Učitelka č. 3 ze stejné školy dodala: *„Děti jsou vedeny k samostatnosti a vzhledem k tomu, že je zde podstatně méně dětí než v běžné školce, je možné se jim více věnovat.“* Dále řekla: *„Celkově má tato práce s dětmi se zrakovým postižením jiný charakter. V naší školce totiž probíhají různá oftalmologická a logopedická cvičení dětí.“* Učitelka č. 4 z mateřské školy B uvedla: *„Skloubit vzdělávací činnosti se zrakovým procvičováním je sice pro učitelky náročné, ale děti se zrakovým postižením u nás mají tu nejlepší péči.“* Z rozhovorů s učitelkami z mateřské školy A vyplynulo, že oftalmologická a logopedická cvičení dětí nenarušují denní režim, protože zdravotnice si bere děti ráno při volné hře a tím není narušena řízená činnost.

4.5.2 Vyhodnocení navrženého souboru her

Cílem bakalářské práce je pomocí rozhovorů s učitelkami mateřské školy vyhodnotit jejich zkušenost s navrženým souborem her. Z odpovědí na otázky č. 4 a 7, které byly podrobněji rozvinuty dalšími doplňujícími otázkami, byly zjištěny následující názory učitelek na jednotlivé hry.

Z nabízených her se nejvíce líbily ty, jež zahrnovaly dramatizaci a pohyb: *„Dětem se nejvíce líbila hra Tání sněhuláka, zaujal je příběh, dobře reagovaly na pokyny a s radostí jednotlivé etapy v životě sněhuláka napodobovaly. Dramatizace děti velmi baví.“* (Učitelka č.1 z mateřské školy A). Učitelka č. 2 z mateřské školy A na otázku, která

hra se dětem nejvíce líbila, sdělila: „*U nás se s velkým úspěchem setkala hra Na vložky. Děti mají rády spojení pohybu s hudbou a baví je reakce na signál (vypnutí hudby).*“ „*Musím zdůraznit,*“ řekla učitelka č. 2 z mateřské školy A, „*děti zaujala i vhodná motivační básnička, kterou se brzy naučily.*“ Hru *Barevné pohádky* hodnotila učitelka č. 4 z mateřské školy B takto: „*Hra se mi líbila, protože rozvíjí vnímání barev a děti si ji oblíbily, protože velmi rády něco hledají.*“ Učitelka č. 5 z mateřské školy B při rozhovoru vyprávěla: „*Hra Na čaroděje dětem připomněla postavu Harryho Pottera a s nadšením vymýšlely zaklínadla.*“ „*Dětem se nejvíce líbila hra Stavíme sněhuláka,*“ sdělila učitelka č. 1 z mateřské školy A. Také uvedla: „*Upravila jsem ji tak, že děti vyhledávaly v prostoru míče a stavěly vždy tři vedle sebe. Myslím, že je vhodná je i hra Sněhové koule, která podporuje při manipulaci s míči rozvoj zrakového vnímání.*“ „*Domnívám se, že prospěšnou pro rozvoj hmatového vnímání je hra Cestička z drobečků,*“ odpověděla při rozhovoru učitelka č. 3 z mateřské školy A.

Všechny učitelky se shodly na tom, že větší problémy dětem dělala chůze po polomích u hry *Hra na princeznu a draka*. Děti totiž nemají vzhledem k svému zrakovému postižení úplnou jistotu při zvládnání rovnovážných pohybů. Učitelka č. 2 z mateřské školy A zdůraznila: „*Procvičování rovnováhy je pro děti se zrakovým postižením důležité proto, aby se cítily ve svém prostředí jistě a nebály se pohybu.*“ Učitelka č. 5 z mateřské školy B připomněla: „*Rovnováhu je možné rozvíjet takovými cviky jako je střídání krátkého stoje na jedné noze, napodobování postojů zvířat nebo chůze po provaze nataženém na zemi. Dětem například při stoji na jedné noze dávám oporu.*“ Učitelka č. 4 z mateřské školy B sdělila: „*Částečné problémy dělala dětem hra Pexeso se zimní tematikou. Děti neuměly napodobit pohyb podle obrázku, ale jen podle názorné ukázky. Asi by bylo vhodné nejprve obrázek okomentovat a děti k pohybu nějak navést.*“ Učitelka č. 4 z mateřské školy B řekla: „*Hra Hod sněhovou koulí dělala dětem problém, dokážou se totiž strefit jen na nejkratší vzdálenost, to souvisí i s jejich zrakovým postižením. Proto jsem košík, do kterého se děti strefují výrazně barevně označila.*“ Učitelka č. 2 z mateřské školy A upozornila: „*U překážkové dráhy je třeba dodržovat zvýšenou opatrnost u rovnovážných cvičení a dávat dětem oporu.*“ U hry *Na šneka* se učitelky shodly, že ji lépe zvládaly předškoláci. Hra *Zimní procházka* vyžadovala, aby učitelka dětem popisovala, jak mají provést různé pohyby. U hry *Na loutky* dělala dětem problém pravolevá orientace. Učitelka č. 4 z mateřské školy B uvedla, že je děti lepší navigovat podle věcí. Hra *skřítků a bouračů* děti zaujala, ale učitelky uvedly, že dětem

dlouho trvalo, než pochopily, že si mají vyměnit role. Učitelka č. 5 z mateřské školy B uvedla: „*Skřítky a bourače bych doporučila pro starší děti. Pro 4leté děti je hra těžká.*“

Z výše uvedených názorů učitelek na navržené hry vyplývá odpověď na výzkumnou otázku č. 1: Jsou navržené pohybové hry vhodné pro děti se zrakovým postižením na úrovni slabozrakosti?

Jako hry vhodné pro děti se zrakovým postižením hodnotily učitelky hru *Na vložky*, *Barevné pohádky*, *Na čaroděje*, *Stavíme sněhuláka*, *Sněhové koule* a *Cestička z drobečků*. Částečné problémy dělala dětem hra *Princezna a drak*, *Stavíme sněhuláka* a *Hod sněhovou koulí*. Hry *Pexeso se zimní tematikou*, *Na šneka*, *Zimní procházka* a *Skřítky a bourači* hodnotily učitelky jako hry vhodné pro předškoláky.

4.5.3 Hodnocení zrakového vnímání, vhodných pomůcek a bezpečnostních opatření

Zrakové vnímání při praktickém využití her zhodnotily učitelky tímto způsobem. Učitelka č. 4 z mateřské školy B uvedla: „*V naší třídě nemá žádné dítě takovou zrakovou vadu, která by ho významně omezovala při hraní navržených her.*“

Učitelky z mateřské školy A také neshledaly u dětí se slabozrakostí, které mají v současné době ve třídě, při hraní navržených her žádné výrazné zrakové omezení. Domnívají se však, že slabozraké děti jejich zraková vada omezuje hlavně při orientaci v prostoru. Proto je vždy při každé hře důležité vymezit prostor, ve kterém hra bude probíhat.

Z odpovědí na otázku č. 5, zda nějaká hra dělala dětem větší problémy, vyllynuly i odpovědi na otázku, která se týká zvolených pomůcek. U hry *Princezna a drak* učitelka č. 3 z mateřské školy A upozornila: „*U pomůcek jako jsou polomíče, je třeba dětem poskytnout oporu.*“ Učitelka č. 4 z mateřské školy B podotkla: „*Při hře Stavíme sněhuláka děti používaly kroužky jako volant.*“ Učitelka č. 1 z mateřské školy A navrhla: „*Při této hře je možné použít míčky místo kroužků.*“ Učitelka č. 3 z mateřské školy A řekla: „*Kladně hodnotím použití měkkých, ozvučených míčů výrazné barvy při hře Sněhové koule.*“

Učitelky uvedly ze své zkušenosti další pomůcky, které při hrách používají. Učitelka č. 3 z mateřské školy A uvedla: „*Ve třídě při překážkové dráze používáme například masážní kameny na plošku chodidel s různým povrchem.*“ Učitelka č. 4 z mateřské školy B řekla: „*Vyrobila jsem dětem reflexní stopy, podle kterých chodíme po prostoru.*“

„Začátek překážkové dráhy označujeme dětem výrazným zeleným kuželem a konec červeným“, řekly učitelky z mateřské školy B.

Z názorů učitelek, které se týkají vhodnosti zvolených pomůcek vyplynula odpověď na druhou výzkumnou otázku č. 2: Jaké pomůcky je vhodné používat při pohybových hrách s dětmi se zrakovým postižením na úrovni slabozrakosti?

Vhodnými pomůckami při pohybových hrách dětí se zrakovým postižením na úrovni slabozrakosti jsou měkké, ozvučené míče výrazné barvy. Vhodnou pomůckou pro procvičování rovnováhy jsou polomíče. V některých případech je vhodné zaměnit kroužky za míčky. Začátek a konec *překážkové dráhy* je důležité označit výrazným zeleným a červeným kuželem. Orientaci v prostoru je vhodné usnadnit barevnými fáborky. Jako zajímavá pomůcka u překážkové dráhy se osvědčily vlastnoručně vyrobené masážní kameny na plosku chodidel s různým povrchem.

Důležitou otázkou, na kterou měly učitelky odpovědět je zajištění bezpečnosti při hrách dětí se zrakovým postižením. Z rozhovorů vyplynulo, že před každou hrou učitelka s dětmi společně určí pravidla a určí prostor ve kterém se děti mohou pohybovat. „*Ve třídě máme stanovené pravidlo hrát tak, aby to druhého nebolelo*“, řekla učitelka č. 1 z mateřské školy A. Učitelka č. 5 z mateřské školy B zdůraznila: „*Děti před začátkem hry vždy upozorním, aby si dávaly pozor na brýle.*“ Učitelky č. 4, 5 z mateřské školy B uvedly: „*Je důležité při rušných pohybových činnostech dbát na to, aby se děti nesrazily, neupadly a nepoškodily si při tom brýle.*“ Učitelka č. 3 z mateřské školy A připomněla: „*Je také nutné se vyvarovat u dětí se zrakovým postižením přímému úderu do oka nebo jeho okolí rukou, pěstí, loktem nebo míčkem.*“ Jako další důležité bezpečnostní pravidlo uvedly učitelky poskytování opory při procvičování rovnováhy.

Výše uvedené zkušenosti učitelek jsou odpovědí na výzkumnou otázku č. 3: Je třeba dodržovat nějaká zvláštní bezpečnostní pravidla při pohybových hrách s dětmi se zrakovým postižením na úrovni slabozrakosti?

Před každou hrou je důležité určit pravidla a prostor, ve kterém se děti budou pohybovat. Důležitá je zásada hrát, tak, aby to druhého nebolelo. Je třeba se vyvarovat přímého úderu do oka nebo jeho okolí a dávat pozor na brýle. Při procvičování rovnováhy je důležité poskytovat oporu.

4.5.4 Hodnocení protahovacích, uvolňovacích a relaxačních cvičení

Na význam protahovacích, uvolňovacích a relaxačních cvičení pro děti se zrakovým postižením reagovaly všechny učitelky pozitivně. Učitelka č. 1 z mateřské školy A uvedla: „*Podobná uvolňovací a relaxační cvičení používám v běžném denním režimu pravidelně. Děti se zklidní poslechem vhodné písničky, která je motivuje k uvolnění těla. Obcházím je a masíruju masážním míčkem.*“ Učitelka č. 2 z mateřské školy A zdůraznila: „*Protahovací, uvolňovací, dechová a relaxační cvičení mají pro děti velký význam, protože děti mají s motorikou v dnešní době stále větší problém. Myslím si, že uvědomění si vlastního těla a napodobení pohybu je důležité i pro děti se zrakovým postižením.*“ Učitelky z mateřské školy A mají zkušenost i s dětskou jógou. V jejich mateřské škole probíhalo cvičení dětské jógy a učitelky od té doby pravidelně zařazují některé cviky do rozcvičky. Uvedly, že se jim zalíbila i cvičení navržená v bakalářské práci. Zvláště ocenily, že děti jsou k tomuto cvičení vhodně motivovány pohybem zvířátek. Učitelky z mateřské školy B nemají osobní zkušenost s dětskou jógou. Navržená cvičení se jim líbila a začaly je zařazovat do denních rozcviček. Učitelka č. 5 z mateřské školy B sdělila: „*Ráda bych absolvovala nějaký kurz na dětskou jógu, protože mě jóga zaujala.*“

Protahovací, uvolňovací a relaxační cvičení považují učitelky za přínosná pro zlepšení motoriky, vadného držení těla i koordinaci pohybu, a to zvláště u dětí se zrakovým postižením.

4.5.5 Vlastní zkušenosti učitelek s prací s dětmi se zrakovým postižením a využití dostupné literatury

Na otázku č. 12 učitelky z mateřské školy A odpověděly: „*Děti, které mají pouze zrakovou vadu skupinové hry bez problému zvládají. Pokud má dítě kombinovanou vadu má k dispozici asistenta, který mu hru individuálně vysvětluje, pomáhá se zapojením do hry, opravuje ho při cvičení.*“ Učitelky z mateřské školy B řekly: „*Nevidíme při skupinových hrách rozdíl mezi dětmi se zrakovým postižením a dětmi intaktními. Ve třídách nemáme v současné době žádné dítě, které by potřebovalo individuální přístup.*“ Všechny učitelky uvedly, že při zkoušení navržených skupinových her nepotřebovalo žádné ze slabozrakých dětí na úrovni slabozrakosti individuální přístup.

Na téma literatury, která se zabývá hrami pro slabozraké děti, učitelky odpovídaly podobně. Učitelka č. 1 z mateřské školy A při rozhovoru řekla: „*Nejčastěji používám při*

plánování her běžně dostupnou literaturu, která uvádí hry pro intaktní děti.“ „Někdy se inspiroji na internetu, občas zajdu do knihovny.“, uvedla učitelka č. 3 z mateřské školy A. Učitelka č. 5 z mateřské školy B řekla: „Přímo v mateřské škole žádné knihy nemají, závisí to na naší iniciativě.“ „Uvítaly bychom nějaký zásobník pohybových her pro děti se zrakovým postižením,“ vyjádřily se při rozhovoru učitelky z obou mateřských škol. „S příručkou nebo knihou o pohybových hrách pro děti se zrakovým postižením jsme se ještě nesetkaly. „Bylo by dobré, kdyby nějaký autor dokázal navrhnout vhodné hry s ohledem na specifické problémy dětí se zrakovým postižením, byla by to pro nás snadnější práce, kdybychom věděly, které hry jsou vhodné a nemusely bychom improvizovat,“ řekla učitelka č. 1 z mateřské školy A.

Učitelky z obou mateřských škol hovořily o tom, že děti se zrakovým postižením mají rády pohyb stejně jako děti intaktní. Domnívají se, že slabozrakost dětí v pohybu nijak výrazně nelimituje. Učitelky z mateřské školy A často používají hudebně pohybové hry a tím procvičují i sluchové vnímání. K osvojení hmatových dovedností si vyrobily stopy na velikost plosky nohy a procvičují hmat nejen rukama. V mateřské škole B jsou jednoznačně nejoblíbenější hry, při kterých se běhá, tzn. honičky všeho druhu.

5. Diskuze

Cílem bakalářské práce na téma Hry pro děti se zrakovým postižením v předškolním věku bylo vytvořit soubor her a pomocí polostrukturovaného rozhovoru s učitelkami mateřských škol vyhodnotit jejich využití v praxi. Bakalářská práce se zaměřuje na děti se zrakovým postižením. V teoretické části práce byl čtenář seznámen se základní fyziologií zrakového orgánu a procesem zrakového vnímání. Byly klasifikovány dětské zrakové vady a popsána charakteristika a výchova dítěte se zrakovým postižením v předškolním věku. Zároveň byla uvedena obecná charakteristika pojmu hra, klasifikaci her a jejich význam pro výchovu a rozvoj dětí se zrakovým postižením. Ve druhé části bakalářské byl vytvořen soubor pohybových her na téma „Zimní radovánky“, „Královna zima“, „Z pohádky do pohádky“ a „Zimní království“. U každé hry byl uveden její cíl, motivace a podrobný popis. Navržený soubor her byl předložen k praktickému vyzkoušení pěti učitelkám dvou speciálních mateřských škol, se kterými byl následně uskutečněn polostrukturovaný rozhovor na základě předem připravených témat a otevřených otázek.

Autorka v průběhu výzkumného šetření zjišťovala při polostrukturovaných rozhovorech s učitelkami mateřských škol informace a našla odpovědi na tři výzkumné otázky. Autorka měla na počátku obavy, že navržené pohybové hry nebudou pro děti se zrakovým postižením dostatečně vhodné. Byla však příjemně překvapena, když z výpovědí učitelek vyplynula odpověď na první výzkumnou otázku. Děti se zrakovým postižením na úrovni slabozrakosti při použití vhodných pomůcek a bezpečnostních opatření navržené hry zvládly. Nejlépe učitelky hodnotily hru *Na vločky*, *Barevné pohádky*, *Na čaroděje*, *Stavíme sněhuláka*, *Sněhové koule a Cestička z drobečků*. Částečné problémy dělala dětem hra *Princezna a drak*, *Stavíme sněhuláka a Hod sněhovou koulí*. Hry *Pexeso se zimní tematikou*, *Na šneka*, *Zimní procházka a Skřítki a bourači* učitelky doporučují jako hry vhodné pro předškoláky.

Učitelky zvláště dobře hodnotily protahovací, uvolňovací, dechová a relaxační cvičení, která mají dle jejich názoru pozitivní vliv na lepší držení těla dětí se zrakovým postižením. Děti se zásluhou pohybových her seznámí se svým pohybovým aparátem a naučí se základům pohybových dovedností.

Z názorů učitelek, které se týkají vhodnosti zvolených pomůcek vyplynula odpověď na druhou výzkumnou otázku. Dobře hodnocenými pomůckami při pohybových hrách dětí se zrakovým postižením na úrovni slabozrakosti jsou měkké, ozvučené míče výrazné

barvy. Vhodnou pomůckou pro procvičování rovnováhy jsou polomíče. V některých případech je vhodné zaměnit kroužky za míčky. Začátek a konec *překážkové dráhy* je důležité označit výrazným zeleným a červeným kuželem. Orientaci v prostoru je možné usnadnit barevnými fáborky. Jako zajímavá pomůcka u překážkové dráhy se osvědčily vlastnoručně vyrobené masážní kameny na plosku chodidel s různým povrchem.

Z rozhovorů s učitelkami vyplynula i odpověď na třetí výzkumnou otázku. Při pohybových hrách dětí se zrakovým postižením na úrovni slabozrakosti je důležité především výrazně vymezit hrací prostor, domluvit se na pravidlech a dbát na dodržování bezpečnosti z hlediska orientace v prostoru. Také je důležité předcházet úderům do oka nebo jeho okolí rukou nebo míčkem. Důležitá je zásada hrát, tak, aby to druhého nebolelo a dávat pozor na brýle. Při procvičování rovnováhy je důležité poskytovat oporu.

Při rozhovorech učitelky také hovořily o tom, že nemají k dispozici žádnou literaturu na téma pohybové hry dětí se zrakovým postižením. Shodly se na tom, že by podobnou literaturu uvítaly. Autorka při výběru her prošla řadu příruček a sborníků her, ale žádnou literaturu na téma pohybové hry pro děti se zrakovým postižením na úrovni slabozrakosti nenalezla. V dostupné literatuře se autoři zabývají především hrami, které podporují rozvoj kompenzačních činitelů jako je hmat a sluch u dětí s těžším zrakovým postižením. Autorka zjistila, že děti se zrakovým postižením také milují pohyb a že je třeba jim ho v co největší míře poskytnout, stejně jako intaktním dětem. Autorka proto navrhuje vytvořit zásobník pohybových her pro děti se zrakovým postižením na úrovni slabozrakosti.

6. Závěr

Cíl práce byl splněn. Autorka zjistila, že navržené pohybové hry zvládly děti se zrakovým postižením na úrovni slabozrakosti bez větších problémů. Při použití vhodných pomůcek a bezpečnostních opatření se tyto děti mohou účastnit všech pohybových aktivit jako jejich intaktní vrstevníci.

Autorka se domnívá, že hry navržené v bakalářské práci se mohou stát pro učitelky mateřských škol, které pracují s dětmi se zrakovým postižením na úrovni slabozrakosti dobrým vodítkem při jejich práci. Vzhledem k tomu, že se autorka nesešla s žádnou dostupnou literaturou na téma pohybové hry pro děti se zrakovým postižením na úrovni slabozrakosti, navrhuje vytvořit zásobník takových her a tím usnadnit práci učitelkám mateřských škol, které s těmito dětmi pracují.

SEZNAM LITERATURY

1. ČERNÍK, Michal. *Knižka pro děti od dvou do pěti*. Vyd. 3. Ilustroval Gabriel FILCÍK. Praha: Knižní klub, 2014, 95 s. ISBN 978-80-242-4392-4.
2. DOYON-RICHARD, Louise. *Hry pro všestranný rozvoj dítěte*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010, 181 s. Nápady – hry – tvořivost. ISBN 978-80-7367-799-2.
3. DVOŘÁKOVÁ, Hana. *Pohybové činnosti v předškolním vzdělávání*. Dotisk 2. vydání. Praha: Raabe, 2017, 146 s. ISBN 978-80-86307-88-6.
4. DYLEVSKÝ, Ivan. *Funkční anatomie. 1.* vyd. Praha: Grada, 2009, 532 s. ISBN 978-80-247-3240-4.
5. GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu. 2.*, rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010, 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.
6. JELÍNEK, Jan a Vladimír ZICHÁČEK. *Biologie pro gymnázia: (teoretická a praktická část)*. 11. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2014. 579 s., [92] s. obr. příl. ISBN 978-80-7182-338-4.
7. KEBLOVÁ, Alena. *Zrakově postižené dítě*. 1. vyd. Praha: Septima, 2001, 67 s. ISBN 80-7216-191-1.
8. KOCHOVÁ, Klára a Markéta SCHAEFEROVÁ. *Dítě s postižením zraku: rozvíjení základních dovedností od raného po školní věk*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2015, 174 s. ISBN 978-80-262-0782-5.
9. KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi: význam hry, role pedagoga, cíl hry, soubor her*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, 184 s. ISBN 9788024708522
10. KIMPLOVÁ, Tereza a Marta KOLAŘÍKOVÁ. *Jak žít s těžkým zrakovým postižením?: souhrn (nejen) psychologické problematiky*. 1. vyd. Praha: Triton, 2014, 157 s. ISBN 978-80-7387-831-3.
11. KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea. *Oftalmopedie. 2.*, dopl. vyd. Brno: Paido, 2000, 70 s. ISBN 80-85931-84-2.
12. LUDÍKOVÁ, Libuše a Dita FINKOVÁ. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením v raném a předškolním věku*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 87 s. Studijní opory. ISBN 978-80-244-3697-5.
13. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 332 s. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.

14. MOLEMAN, Yolanda, E. G. C. van den BROEK a Ans van EIJDEN. *Rosteme hrou: vývoj a podpora hry dětí se zrakovým postižením*. 1. vydání. Přeložil Alžběta HAVLÍNOVÁ, přeložil Jindřich JÍLEK. Praha: Raná péče EDA, 2014-2015. ISBN 978-80-260-5862-5.
15. MOUREK, Jindřich. *Fyziologie: učebnice pro studenty zdravotnických oborů*. 2., dopl. vyd. Praha: Grada, 2012. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3918-2.
16. OPRAVILOVÁ, Eva. *Předškolní pedagogika*. Vydání 1. Praha: Grada, 2016. 220 stran. Pedagogika. ISBN: 978-80-247-5107-8
17. POSPÍŠILOVÁ, Zuzana. *Vánoční pohádky*. Vyd. 1. Ilustroval Jana VALENTOVIČOVÁ. Praha: Grada, 2012, 115 s. ISBN 978-80-247-4460-5.
18. RÖDEROVÁ, Petra, Lea KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ a Zita NOVÁKOVÁ. *Oftalmopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. 125 s. ISBN 978-80-7315-159-1.
19. ROJOVÁ, Věra. *Jóga, hry a pohádky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011, 115 s. ISBN 978-80-7367-924-8.
20. SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 160 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1733-3.
21. SUCHÁNKOVÁ, Eliška. *Hra a její využití v předškolním vzdělávání*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014. 182 s. ISBN 978-80-262-0698-9.
22. SYNEK, Svatopluk a Šárka SKORKOVSKÁ. *Fyziologie oka a vidění*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2014, 96 s. ISBN 978-80-247-3992-2.
23. VOLFOVÁ, Hana. *Hravé cvičení: [náměty na pohybové aktivity pro děti předškolního věku]*. Praha: Raabe, c2012. Nebojme se pohybu, 1. ISBN 978-80-87553-49-7.
24. WIENER, Pavel. *Prostorová orientace a samostatný pohyb zrakově postižených*. Praha: Avicenum, 1986, 106 s. ISBN 08-055-86.

Elektronické zdroje

25. GRAY, Peter. *The Value of Play I: The Definition of Play Gives Insights* [online]. 2008 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/freedom-learn/200811/the-value-play-i-the-definition-play-gives-insights>

26. KŘIVOVÁ, Šárka. *Pohybové pohádky podle filmové adaptace Tři bratři* [online]. Brno, 2015 [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/znurl/krivova.pdf>. Bakalářská práce. MASARYKOVA UNIVERZITA.
27. *Metodický portál RVP* [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/15219/pohybove-hry-pohadkove-fantazie.html/>
28. *Metodický portál RVP 2* [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/14221/pohybove-hry-kouzla-a-cary.html/>
29. *Raná péče* [online]. ©2019 [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://www.ranapece.cz/statistiky-2017/>
30. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. [online]. Praha: MŠMT, 2018. 50 s. [cit. 2018-10-26]. Dostupné z <http://www.msmt.cz/file/45304/>
31. *Zákon č. 561/2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů*. In: Sbíрка zákonů České republiky. Praha: MŠMT. [online], [vid. 2. 11. 2018] Dostupné také z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-1-9-2018>
32. *Zákon č. 108/2006 o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů*. In: Sbíрка zákonů České republiky. Praha: MPSV. [online], [vid. 2. 11. 2018], Dostupné také z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31234/Zakon_o_socialnich_sluzbach-stav_k_1._10._2017.pdf.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1: Stavba oka (Dylevský, 2009, str. 19)

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

Příloha č. 2: kartičky ke hře Pexeso se zimní tematikou

SEZNAM ZKRATEK

RVP PV – Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Etická komise Pedagogické fakulty

Ethics Board of the Faculty of Education

Příloha č.

Informovaný souhlas účastníka výzkumu:

Vážený pane, vážená paní,

v souladu se zásadami etické realizace výzkumu¹ Vás žádám o souhlas s Vaší účastí ve výzkumném projektu v rámci bakalářské práce.

Název projektu: Hry pro děti se zrakovým postižením v předškolním věku

Řešitel projektu: Petra Hladká

Název pracoviště: katedra pedagogiky a psychologie, Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Vedoucí práce: Mgr. Olga Malinovská

Cíl výzkumu: Cílem bakalářské práce je navržení souboru her pro děti se zrakovým postižením a jejich ověření pomocí strukturovaných rozhovorů s učitelkami v konkrétních MŠ pro děti se zrakovým postižením.

Popis výzkumu:

Učitelkám mateřských škol bude předložen soubor navržených her, který dostanou k praktickému vyzkoušení. Následně s nimi bude uskutečněn polostrukturovaný rozhovor, při kterém zhodnotí dané hry. Rozhovor bude trvat přibližně 30 minut v prostředí mateřské školy. Data z rozhovoru budou analyzována a použita pro výsledek bakalářské práce, vše bude zveřejněno anonymně. Účast ve výzkumném projektu je dobrovolná.

.....
datum a podpis řešitele projektu

Prohlášení a souhlas účastníků s jejich zapojením do výzkumu:

Prohlašuji a svým níže uvedeným vlastnoručním podpisem potvrzuji, že dobrovolně souhlasím s účastí ve výše uvedeném projektu a že jsem měl/a možnost si řádně a v dostatečném čase zvážit všechny relevantní informace o výzkumu, zeptat se na vše podstatné týkající se účasti ve výzkumu a že jsem dostal/a jasné a srozumitelné odpovědi na své dotazy. Byl/a jsem poučen/a o právu odmítnout účast ve výzkumném projektu nebo svůj souhlas kdykoli odvolat bez represí.

Jméno a příjmení účastníka: ..... Datum narození: .....

Adresa trvalého bydliště účastníka: .....

Podpis účastníka: .....

¹ Všeobecnou deklaraci lidských práv, nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 2016/679 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů) a dalšími obecně závaznými právními předpisy (jimiž jsou zejména Helsinská deklarace přijatá 18. Světovým zdravotnickým shromážděním v roce 1964, ve znění pozdějších změn (Fortaleza, Brazílie, 2013), zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů, zejména ustanovení jeho § 28 odst. 1, a Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně publikovaná pod č. 96/2001 Sb. m. s., jsou-li aplikovatelné).

Příloha č. 2: kartičky ke hře Pexeso se zimní tematikou

